بە تابۆبوونی چەمکی ئازادی، لە کۆمەڵگەی کوردییدا.. عومەر عادل عەبدوڵڵا

ناونیشانی توێژینەوەکە:

ئازادی، وەک چەمکێک لە کۆمەڵگەی کوردییدا، لە لێواری بەتابۆبوون و نامۆبوون دایە، ئەمەش بەهۆی درککردنمان بەو دیاردە، هەستاوین بە ئەنجامدانی توێژینەوەیەک و ئەو هۆکارەکان بخەینەبەر تیشک لێکۆڵینەوە و (بە تابۆبوونی چەمکی ئازادی، لە کۆمەڵگەی کوردییدا) وەک ناونیشانێک بە توێژینەوەکە هەڵبژاردووە.

گیروگرفتی توێژینەوەکە:

لە راستیدا، توێژینەوە خستەڕووی چارەسەرە، بۆ گرفتێک یان چەند گرفتێک و لە ئەنجامی هەوڵدان و گەڕان و لێکوڵینەوە، چەند گرفتێکی چاوەڕوانکراومان دێتە پێشەوە. لە دیارترین گرفتێک کە کە دووچارمان بێتەوە، تازەی بابەتەکە بوو، چونکە بابەتی تازە شتی نوێ دەهێنتەوە و لە ئەنجامدا گرفتی نوێمان بۆ پەیدا دەبێت، لە هەموو ڕوویەکەوە.

ڕێبازی توێژینەوەکە:

ڕێبازی توێژینەوەکە ڕێبازی پەسنی – شیکارییە، لە ڕێگەی پەسنکردنی چەمکی ئازادییەوە، ئەو هۆکارانەمان شیکردۆتەوە، کە ڕەگەزی تابۆ بوونیان پێبەخشیوە.

پێشەکی:

کۆمەڵگەی کوردی، وەکو زۆرێك لە کۆمەڵگەکانی تری ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، لە ئەنجامی ئەوە جیهانگیری هاتە ئاراوە، کۆمەڵێ ئاکار و چەمک و هەڵسوکەوت، جا شیاو بێت، یان نەشیاو لە کۆمەڵگەی کوردییدا جێی خۆیان کردەوە، بۆیە تاکەکانی کۆمەڵگەی کوردی, بەهۆی نەگونجانی ئەو هەڵسوکەوت و ئاکارانە، لە بازنەیەکی تردا، لە دەرەوەی کۆمەڵگەدا جێیان کردەوە، بازنەیەکی قەدەغەکراو و حەرامکراو. دیارە چەمکی تابۆ یەکێ لە گرنگترین ئەو چەمکانەی، کە لە ئەنجامی کرانەوەی نووسەران و ڕووناکبیران بە ڕووی ئاسۆی

فراواندا خوێنەرانی کورد ئاشنای بوون، بە تایبەتی دوای وەرگێڕانی پەرتووکی

(تەوتەم و تابۆ)ی فرۆید کە تێدا باس لە مێژووی تابۆ و دروستبوونی تابۆ دەکات. هەروەها زیاتر ئاشنابوونی خوێنەران بە بابەتە دەروونناسی و کۆمەڵایەتییەکان، یەکێکیتر بوو، لە گرنگترین ئەو هۆکارانەی کە تابۆ(قەدەغەکراو) ببێتە ناوەند و چەقی زۆرێک لە باسەکان.

چەمکی ئازادی:

ئازادی، یەکێکە لەو چەمکانەی زیاتر لە نێو بابەتە یاسایی و کۆمەڵناسییەکاندا خۆی دەبینێتەوە، لەبەر ئەوەی لە چوارچێوەی هەموو دەوڵەتێکدا، بە پێی یاسا بازنەی دیاری کراوە و لە نێو کۆمەڵگەشدا تاکەکان چەند بنەمایەکییان سەبارەت بە ئازادی داناوە و لەسەری ڕێککەوتوون، بەڵام ئەم ئازادییە، بە پێی تێپەڕبوونی کات بەرز و نزمی تێدەکەوێت، واتا ڕەنگە لە کۆمەڵگەیەکدا لە ڕابردوو شتانێک هەوێنی ئازادی بن و بەکارهێنان ڕێگەپیداو بێت، بەڵام ئێستا نائاسایی و قەدەغەکراون.

وەستان و نووسین لەسەر چەمکی ئازادی و کارکردن لەسەری، کارێکی ئاسان نییە، چونکە " ئازادی لە مێژە وەک بابەتێکی مشتومڕاوی باس دەکرێت و لە سەردەمی هاوچەرخیشدا ئازادی لە نێو هەموو گەلاندا باس دەکرێت، بەها و پێگەیەکی تایبەتی هەیە و هەموو نەتەوەیەک خۆی بە ئازاد و بە قازانجی دەزانێت و شانازی پێوە دەکات. هەروەها هەر لەبەر ئەم هۆکارەیە کە ئەمڕۆ پرسی ئازادی گرنگترین داواکاری سەردەمی نوێیە"(فرهاد طهماسبیپور، ١٣٩٠، ٢) و هاوڵاتیانی هەموو وڵاتێک لە چوارچێوەی هاوڵاتیبوونیاندا، دەتوانن داوای ئەو مافە سەرەتاییە دەکەن.

جا ئەگەر بمانەوێت بە یەک وشە پەسنی ئازادی بکەین، ئەوە دەڵێین: مافە، واتا مافێکە هەموو مرۆڤێک دەتوانێت دەستی پێبگات، بە جیاوازی ئاین و ڕەنگ و نەتەوە و…،" بە گشتی، ئازادی دۆخێکە هیچ شتێک پابەند و دەربەستی شتێکی تر و بتوانێ لە گەردووندا جێبەجێ بکرێت. لە پەیوەندی لەگەڵ مرۆڤدا، ئازادی، دۆخێکە کە هیچ شتێک ڕێگر نەبێت لە بەردەم ئیرادەی تاك بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانی."(ئەحمەد شەبانی، ٢٠١٠، ١١) نووسەر زۆر بە بەرفراوانی گشتاندنی بە ئازادی کردووە و کە ئەمەش لەگەڵ ئازادیدا یەک ناگرێتەوە و

د□واتر□ ن□و چ□ندین □□□وی ترەوە, یان ئەگەر لە ڕووی سیاسیەوە باسی ئازادی بکەین ئەوە دەڵێن:" ئازادی مافێکی بنچینەیە لە مافەکانی مرۆڤ و دەبێ سیستەمە سیاسیەکان، هەر لە ستەمکاری دادپەروەرەوە تا دەگاتە سیستەمی کۆماری و دیموکراسیە هاوچەرخەکان، پەرۆشی چەسپاندنی ئەو مافە بن و ئەوەش گرنگترین بنەمایە لە بنەما دەستوورییەکانی تیوۆری هاوچەرخ."(رۆبێرت دال، ٢٠١٢، ١٣) ئەوە پێڕەو ڕامیاریەی کە بەرههڵستی لە هاتنە کایەی ژینگەیەکی ئازاد دەکات بۆ هاوڵاتیانی، بەشێوەیەکی ناڕاستەخۆ دەیەوێت ئەوەمان پێبلێن: کۆشکی دەسەڵات و هێزی لەسەر ستەم و نادادی بنیادنراوە و ئازادیش وەک بومەلەرزەیەک وایە، کە کۆشکی ستەمم دەروخێنێت.

ل□ بەر ئەوەی ئازادی چەمکێکی فر□□ه□ندە و لە نێو زۆرێک لە باسەکاندا، لێکوڵینەوەی لەسەر کراوە، هەر بوارێک و بە سروشت زانستیانەی خۆی چەمکی ئازادی ڕوون کردۆتەوە، بۆ نموونە:"پوختەی چەمکی ئازادی لە ڕووی شەریعەتەوە، لە دوروبەری ڕزگاربوون لە کۆیلایەتی دەخوڵێتەوە"(علی بن حسین بن احمد فیقهی،١٤٣٢، ١٢) چونکە پێش هاتنی ئیسلام، لە نیمچەدوورگەی عەرەبی بازرگانی کردن بە مرۆڤەوە شتێکی ئاسایی بوو، بەڵام پاش هاتنی ئیسلام ئەم دیاردە هەڵوەشایەوە و لە ڕووی دینیەوە، ئەم جۆرە مامەڵەیانە قەدەغەکرا. هەروەها ئازادی " لە فەلسەفەی لاسایکەرەوەدا، بریتییە لە هەڵبژاردنی مرۆڤ بۆ ئەوەی بە ئەنقەست مامەڵە بکات لەگەڵ توانای جێهێشتنی کردارێک یان توانای هەڵبژاردنی دژ بەو کارە بکات"(م.د علاء شنون مطر،٢٠٢١، ٦)واتا مرۆڤ لە نێوان دوو هەڵبژاردەدا، لە نێوان ڕۆشتن و مانەوەدا، کردن و نەکردندا، لە نێوان ڕاست و چەپدا، لە نێوان هەڵسان و دانیشتندا، سەربەستییەکی تەواوی هەیە و ئاوەزووی خۆیەتی ه□و□یری خۆی دەخاتە کام تەنوورەوە.

لە سیاسەتیشدا، ئازادی وەکو مافێکی یەکلاکەرەوە باسی لێوە کراوە و هەموو مرۆڤەکان مافی بەشداری کردنییان لە پرۆسە سیاسیەکاندا هەیە، لەگەڵ ئەمەش هەموو گەلێک مافی ئەوەی هەیە چ دەسەڵاتێک هەلبژێرێت، بۆ ئەوە فەرمانڕەوای بکات، بەڵام لە هەندێک پێڕەوی ڕامیاریدا ئەم مافە بە هاوڵاتییان نەدراوە، بۆ نموونە: لە فەرمانڕەوای دیکتاتۆریدا، چونکە"حکومەتی دیکتاتۆری حکومەتێکی تاکەکەسییە، بە شێوەیەکی سەرەکی پشت بە کەسایەتی دیکتاتۆر و ئەوەی چێژی لێ وەردەگرێت لە هێز و توانا و لێهاتوویی کەسی دەبەستێت، هەر ئەویش یەکەم و کۆتا جووڵێنەرە بۆ هەموو لایەنەکانی

دەوڵەت، بەبێ گەڕانەوە بۆ خواستەکانی گەل"(اسعد طارش، ٢٠١٥، ٤٣) ئەم تاکڕەوایی فەرمانڕەوایەتییە، کە لەلایەن دیکتاتۆرەکانەوە دەسەپێنرێت، جورێکە لە قەکردنی ئازادییەکان.

لە سەرووی هەموو ئازادییەکانەوە، ئەو ئازادییەی کە زۆر گرنگی پێدەدرێت و تیشکی دەخرێتە سەر، ئازادی ڕادەربڕینە."ئازادی بیرکردنەوە و ڕادەربڕین یەکێکە لە ئازادییە بنەڕەتییەکان لە ڕوانگە جیاوازەکانی ئایینی، فەلسەفی، کۆمەڵایەتی، ئەخلاقی، یاسایی و نێودەوڵەتی و تاوتوێ و لێکۆڵینەوەی لەسەر کراوە و لە یاسا ناوخۆییەکان و بەڵگەنامە و پەیماننامە نێودەوڵەتییەکان دامەزراوە و پشتگیری کراوە". (سید حسین رضوانی، ١٣٩٥، ٦٧) چونکە ئازادی ڕادەربڕین دەرگاییەکە بۆ ئەوە بتوانین ئەزموونمان تاقی بکەینەوە و بێگومان مرۆق تاکو بیری ئازاد نەبێت و نەتوانێت بیروبۆچوونەکانی بە ئازادی دەرببڕێت، ئەوە ئەستەمە بتوانێت بە ئازادییەکانی تر بجەنگێت و ململانێ لەگەڵ ئەو ژینگە و دوربەرە بکات، کە ئازادییەکانیان لێ بەرتەسک کردۆتەوە. واتا هەموو ئازادییەکانی تر، دەرهاویشتەی ئازادی ڕادەربڕینن.

دەبێت ئەوەش بزانین، کە ئازادی لە کەسێکەوە بۆ کەسێکیتر لە ئاینێکەوە بۆ ئاینێکی تر، لە
کۆمەڵگەیەکەوە بۆ کۆمەڵگەیەکی تر دەگۆڕێت، چونکە لە هەندێک شوێندا ئازادی ئەوەندە بەرفراوان دەبێت، هەموو کەس دەتوانێت ئەزموونی بکات، بە پێچەوانەوە، لە هەندێک شوێندا ئەوەندە بەرتەسك دەبێتەوە، تەنها کەسانێکی کەم دەتوانن ئەزموونی بکەن، کە ئەوانیش ڕەنگە خاوەن پلە و پایەیەکی بەرزی ئاین یان سیاسی و کۆمەڵایەتی بن.

پرۆسەی بەتابۆبوونی چەمکی ئازادی:

تابۆ" مەبەست لە سەرجەم ئەو دەربڕاوە زمانییانەن، کە دەربڕینیان بەشێوەیەکی ڕاستەوخۆ و ڕاشکاوانە، لە ڕووی کۆمەڵایەتی و کلتوورییەوە ڕێگەپێدراو نییە"(د. هەمن عەبدولواحید شەمس،٢٠١٨، ١٤٢)واتا تابۆ هەموو ئەو دەربرینانە دەگرێتەوە، کە لە کۆمەڵگەدا هێڵی سوورن و وتنیان دەرئەنجامی خراپی لێ دەکەوێتەوە، جا ڕەنگە ئەم تابۆیە لە ژێر کاریگەری هەر ئایندا بێت، یا ڕێکەوتنێکی کۆمەڵایەتی بێت لە نێو تاکەکانی کۆمەڵگەدا.

مێژووی دروستبوونی تابۆ زۆر دوور و درێژە و "فرۆید بە

باسکردنی(تابۆ) دەگەڕێتەوە بۆ سەرەتاترین کۆمەڵەی مرۆڤ کە بە(تۆتەم) ناویان دەبات، کە(کڵانەکان) ئەمانە لە خێزان گەورەتر و لە هۆز بچووکترن، ئەم تۆتەمانە سەرەتاییترین کۆمەڵەی مرۆڤ بوون و خاوەنی کۆمەڵێك تابۆی هەمیشەیی و کاتی بوون، کە بریتیی بوون لە کۆمەڵێک حەرام کە ئەندامانی ئەو تۆتەمە نەدەبایە ئەم حەرامانە(تابۆیانە) سنوور بشکێنن و بیخەنە لاوە."(پەشێو عەبدوڵا،٢٠١٣، ٤٢) لەمەوە دەگەین بەو ڕاستییەی کە تابۆ چەمکێکی کۆمەڵایەتییە و لە ئەنجامی گردبوونەوەی مرۆڤەکان لە دەوروبەری یەکتردا ئەم چەمکە دروستبوو. تابۆ دەتوانێت لە بچوکترین بازنەی گردبوونەوەی مرۆڤەکانەوە کە خێزانە، بیتە ئاراوە، چونکە ئەو کاتە لەلایەن سەرکردەکانی خێزانەوە، کە دایک و باوکن، کۆمەڵێک بڕیارێك لە بارەی قەدەغەکراوەکانەوە دەدرێت و بە ئەندامەکانی خوارەوەی خێزان ڕادەگەیەنرێت، کە ئەم وشە و هەڵسوکەوتە بەکارهێنانیان و ئەنجامدانیان قەدەغەیە.

“لە زمانی کوردیدا، زۆربەی دەربڕاوە قەدەغەکراوەکان پەیوەندییان بە(مردن، سێکس، نەخۆشی کوشندە، کفر)ەوە هەیە، کە ناوهێنانیان بە بڕوای زۆرینەی کۆمەڵەی کوردی کاریگەری دەروونیی نەگتیڤانە لەسەر قسەکەر و گوێگر دروست دەکەن و تاڕادەیەک قەدەغەکردنی سەرتاسەری قەدەغەکراون و بەدەربڕینیتری هاوواتا جێگەیان پڕکراوەتەوە و زیاتر لە چەند دەربڕینێک بۆ هەر یەکێکیان بەکاردەهێنرێت"(هێمن عەبدولواحید شەمس، ٢٠٠٦، ١٢٨)ئەم دیاردە، دیاردەیەکی جیهانییە و هەموو کۆمەڵگاکان بە پێی هەڵکەوتەی ژینگەیی و کۆمەڵایەتی خۆیان، کۆمەڵێک وشە و هەڵسوکەوتیان وەک تابۆ دەستنیشان کردووە. هەروەها بوون و نەبوونی تابۆ پەیوەندی بە پێشکەوتن و دواکەوتووی نییە، بەڵکو لە هەموو کۆمەڵگەیەکدا ئەم دیاردە بەدی دەکرێت، تەنها ئەوە هەیە، جیاوازی تێدەکەوێت، واتا ڕەنگە تابۆیەکی ئاینی لە کۆمەڵگەیەک بوونی هەبێت و بە پێچەوانەوە، لە کۆمەڵگەیەکی تردا بوونی نەبێت.

یەکێک لە بنەما سەرەکییەکانی دروستبوونی تابۆ کۆمەڵگەیە و دروستبوونی تابۆ بەستراوەتەوە، بە دروستبوونی کۆمەڵگە، لە ئەگەری تیاچوونی کۆمەڵگەشدا، ڕاستەوخۆ ئەو تابۆش لە ناو دەچێت، کە کۆمەڵگە ڕۆڵی هەبووە لە دروستکردن و ڕازاندنەوەی ئەو تابۆیەدا, هەروەها” هەموو کۆمەڵگەیەک لە سنووری سیستەمە کۆمەڵایەتییەکەی خۆیدا پێویستی بەبوونی کۆمەڵێك تابۆ هەیە، تا بتوانێت ئەو کەبوونەوە پەیوەندییەن کۆمەڵگە بپارێزێت”(پەشێو عەبدوڵا ، ٢٠١٩،

١٥) ئەم جگە لەوەی کەمێک تابۆ هەن لە نێو هەموو کۆمەڵگەکاندا هاوبەشن, بۆ نموونە هەندێک لە تابۆ سێکسی و ئاینییەکان، کە دەربڕینیان لە نێو زۆربەی لە کۆمەڵگەکاندا قەدەغە و ڕێگە پێنەدراوە، چونکە ئەو کۆمەڵگەیانە خاوەن دابونەریت و ئاینی هاوبەشن.

کەواتە دەتوانین بڵێن: پرسەی بە تابۆبوون، بریتییە لەو پرسەی کە کە وشەیەک یان ڕستەیەکی ئاسایی و ڕێگە پێدراو، دەبێتە چەمکێکی قەدەغەکراو و نائاسایی. جا لەبەر ئەوەی پرسەی بە تابۆبوون لە نێو کۆمەڵگە ڕوودەدات، تاکەکانی ئەو کۆمەڵگەیە ڕۆڵیان هەیە لە چاندنی ئەو تابۆیە و بزوێنەری سەرەکی ئامێری دروستکردنی تابۆن، واتا تاکەکانی کۆمەڵگەی کوردی، کاتێک ڕۆڵی گوێگر دەبینن و ناوی ئازادییان بەرگوێ دەکەوێت، بەهۆی ئەو ئەزموونە خراپی لەگەڵ ئازادیدا پێدا تێپەڕیون، ڕاستەوخۆ لە بیری مرۆڤەکاندا کۆمەڵێ وێنە و مانایەکی تر دەهێنێت، کە دواجار ئەم وێنە و بیرانە، خۆی لە نێو چەندین تابۆی سێکسی و ئایندا خۆی دەبینێتەوە.

بەشێوەیەکی گشتی، ئەم پرۆسیسە هەرەمەکی و دوور لە چاودێری گەشە دەکات و دوای ماوەیەک درک بە پاشماوەی ئەم جۆرە پرۆسیسە دەکرێت، دەتوانین بڵێن: ئەم پرۆسەیە لەژێر کاریگەری مرۆڤدایە و لە هەمانکاتدا مرۆڤەکان درکی پێناکەن، چونکە وەک کێشە جەستەیی و تەندروستییەکان، ڕاستەوخۆ جێپەنجی خۆی دیاری بکەن، بەڵکو پاش ماوەیەک و دوای تەواوبوونی پرۆسەکە و بەڵاوبوونەوەی بە نێو جومگەکانی کۆمەڵگەدا هەستی پێدەکرێت.

وەک هەمووان دەزانین هەمیشە لە نێوان زمان و بیردا پەیوەندییەک هەیە، بۆ نموونە قسەکەر قسەیەک دەر دەبڕێت، ئەو گوێگر لەگەڵ ئەو ئەزموونە گەنجکراوەی هەیەتی و پێدا تێپەڕیوە لێکی دەداتەوە و لە تەرازووی بیریدا هەڵسەنگاندنی بۆ دەکات،واتا" دەربڕینە زمانییەکانمان هەڵگری بیرەکانمان زادە و ڕەنگدانەوە و گوزەرەوە و دەربڕ و هەڵگری ئەو تێگە (چەمک) و بیروبۆچوون و تێڕوانینانەن کە لە هزرماندان."(د.هێمن عەبدولحەمید شەمس، ٢٠١٨، ١٣٩) بۆیە کە گوێگر گوێی لە چەمکی ئازادی دەبێت، ڕاستەوخۆ لە بیر و مێشکی مرۆڤدا بەشێوەیەکی پیلەکانی کۆمەڵێ تابۆیەکی سێکسی و کۆمەڵایەتی بەدوای خۆید دێنێت.

بێگومان هەر بارودۆخێ کۆمەڵایەتییەکیە، کە چەمکی ئازادی بەرەو

لەواری بە تابۆبوون بردووە و چوارچێوەیەکی تابۆیانەی پێبەخشیوە، چونکە" تابۆی کۆمەڵایەتی بە پێی پێوەر و پرەنسیپەکانی دینیی و سێکسییەوە داتای تابۆیی دروست دەکەن"(م. سیروان سمین احمد، ٢٠٢١، ٤٥٦)بۆ نموونە: کەسێک باس لە ئازادی ئافرەت یان ئافرەتی ئازاد دەکات، ئەو کەسەی کە گوێگرە، بەهۆی ئەو ئەزموونە خراپەی لەگەڵ ئازادی ئافرەت هەبووە، یان هەڵە تێیان گەیاندووە، ڕاستەوخۆ دوای شڕۆڤەکردنی ئەو دەستەواژە لە ئاوەزیدا دیدگایەکی خراپی بۆ دروست دەبێت.

"ئەو کەرەستە و دەربڕینە زمانیانەی، ڕووی وتنیان نییە و هەڵگری واتای نەشیاو و ناپەسەندن و ناوهێنانیان بەشێوەیەکی ڕاستەوخۆ بەپێی هەندێک ئاین و کەلتوور و دابونەریت و بەها کۆمەڵایەتییەکان قەدەغە و ڕێگە پێنەداوە، یاخود مایەی نەنگی و شەرمەزاری و بێئەدەبی و پێچەوانەی ڕەفتار و ڕێسا و ئاکارەکان پیشاندەدات، بۆیە بە دوورکەوتەوە لە وشە تابووەکان و پیشاندانی خۆڕەوشت و دەربڕینی شیاو و جوان کۆمەڵێک وشەی سینۆنیمی لە بەرامبەر ئەو وشانە دەنێن کایەوە، کە تاڕادەیەک گوتن و بەکارهێنانیان ڕێگە پێدراوە."(ڕۆستەم محەمەد ئەحمەد، ٢٠١٦، ٥٤) بۆیە ئەوانەی وەها پێیان وایە، کە چەمکی (ئازادی) تابۆیە و سیمایەکی تابۆیە بە باڵادا کردووە، وای بۆ ئەچن، کە ئازادی هاوواتایی هەندێک لە تابۆ سێکسی و ئاینی کۆمەڵایەتییە و کەسێک گەر بیەوێت هێرش بکاتە سەر پیرۆزییە کۆمەڵایەتی و ئاینییەکان، دێت لە ژێر ڕەشماڵی ئازادییەوە کار بە مەرامەکانی دەکات. واتا وشەی ئازادی وشەیەکی سادە و ڕێگە پێداوە، بەڵام لە ئەو چەمکانەی خۆیان بە ئازادیدا هەڵواسیوە، زیاتر ڕەگەزی تابۆبوونیان پێبەخشیوە.چەند هۆکارێک هەن، کە چەمکی ئازادییان بەرەو تابۆبوون بردووە، کە دەتوانین لە خوارەوە ئاماژەی پێبکەین:

١. تێنەگەیشتن لە ئازادی:

زۆرجار تێنەگەیشتمان بەرانبەر بە هەندێک چەمک و مانا، وا دەکات تێگەیشتنێکی خراپمان بۆی هەبێت، نەک هەر چەمکەکان، بەڵکو ئێمە بە گفتوگۆ و پەیوەندییەکانی ڕۆژانەشمان تەواو دروستە، چونکە ڕەنگە گوێگر بەهۆی تێنەگەیشتنی لە قسەکەر, جۆرە تێگەیشتنێکی تری لا دروستبێت، دوور لەو مەبەستەی کە قسەکەر ویستویەتی وەک پەیامێک بە گوێگری بگەیەنێت. هەروەها هەر تێنەگەیشتن لە ئازادییە، وا دەکات ئەوانەی کار لەسەر ئازادی دەکەن، بە شێوەیەکی هەڵە بەکاربهێنن.

٢. قۆستنەوەی ئازادی، بۆ بەرژەوەندییە کەسییەکان:

کۆمەڵە کەسانێك هەن، جا لە هەر پلە و پایەکی کۆمەڵایەتی و سیاسیدا بن, هەمیشە چەمکەکان و ماناکان، بەو شێوەیە دەخەنەڕوو، کە سوودی بە بەرژەوەندی کەسی خۆیان هەبێت، دیارە ئازادیش وەک یەکێک لەو چەمکانە بووە بە قوربانی کۆمەڵێك بەرژەوەندی کەسی و بە پێی ویست و ئارەزووی خۆیان کاری لەسەر دەکەن.

٣. فۆبیای ئازادی:

“فۆبیا لە وشەیەکی یۆنانی وەرگیراوە، بە واتای (ترس) و گوزارشت لە کۆمەڵێک حاڵەتی تیرۆر و دڵەڕاوکێ و ترس و دڵەڕاوکێ دەکات کە پەیوەندییان بە شت و شوێن و ئەزموون و بارودۆخی تایبەتەوە هەیە.”(ارثر بیل،٢٠١١، ٧). فۆبیا ترسێکی ئاسایی و سادەی ڕۆژانە نییە، بەڵکو ترۆپکی ترسە، چونکە ترسی ئاسایی جۆرێکە لە ئامادەباشی بەرانبەر هەڕەشەکان، کەچی فۆبیا ترسێکی دەخییە و لە دۆخە تایبەتەکاندا دروست دەبێ. فۆبیای ئازادی، یەکێکە لە تێکچوونە دەگمانەکان، کە زیاتر دووچاری ئەو کەسانە دەبێت، کە ئازادی کاریگەری نەرێنی دەکاتە سەر بەرژەوەندییەکانیان، بۆ نموونە وەک دەسەڵاتدارەکان، بە تایبەتی ئەو دەسەڵاتدارانەی کە بناغەی دەسەڵاتەکانیان لەسەر ناهۆشیاری و سەرکوتکردنی هاوڵاتیان بنیادناوە، چونکە ئازادی بەلای ئەوانەوە وەک گڕکانێکی بە ئاگابوونەوە وایە، کە لە دڵ و دەروونی هاوڵاتیانی ئەو وڵاتەوە هەڵدەقوڵێت.

ئەنجامی توێژینەوەکە:

لە ئەنجامدا، گەیشتین بەوەی, کە چەمکی ئازادی لە قۆناغی بە تابۆبوونی دایە لە کۆمەڵگەی کوردی، لەبەر ئەوە هۆکارانەی کە لەسەرەوە خستومانەتەڕوو و ئەگەریش ئەم پرۆسەیە درێژە بکێشێت، ئەوە لە داهاتوودا کاریگەرییەکان زیاتر و زۆرتر دەبن.

-____________

سەرچاوە کوردییەکان:

١. پەشێو عەبدوڵڵا، ٢٠١٣، دەروونشیکاری شیعری کوردی، ئەکادیمیای کوردی، هەولێر.

٢. پەشێو عەبدوڵڵا، ٢٠١٩، تابۆشکێنی لە موفتی پێنجوێنی، گۆقاری

باران گۆقارێکی وەرزی ئەدەبییە.

٣.هەمن عەبدولواحید شەمس، ٢٠٠٦، شێواز و دەربڕین لە بەنە کۆمەڵایەتییەکاندا، نامەی ماستەر کۆلێژی پەروەردە، زانکۆی کۆیە.

٤.هەمن عەبدولواحید،٢٠١٨، پەیوەندی و کارلێکی زمان و بیر(تابۆی سێکسی بە نموونە) گۆقار زانستە مرۆقایەتییەکان، بەرگی ٢٢، ژمارە٣، کۆلێژی پەروەردە زانکۆی کۆیە.

٥.ڕۆستەم محەمەد ئەحمەد، ٢٠١٦، سینۆنیم لە زمانی کوردی ناوچەی گەرمیاندا، نامەی ماستەر، کۆلیژی زانستە مرۆقایەتییەکان، زانکۆ سلێمانی.

٦.م. سیروان سمین، (تابۆ لە پەندی پێشینان)دا، ٢٠٢١، مجلە جامعة کرکوک للدراسات الانسانية، مجلد:١٦، عدد:٢، زانکۆی کەرکوک.

٧.ئەحمەد شابانی، ٢٠١٠، فەرهەنگی سیاسی، چاپی یەکەم، دانشگاه کردستان، سنە.

٨.ڕۆبەرت دال،و:د.سمیر ئیبراهیم حەسەن، ٢٠١٢، دیموکراسی ئازادی تاک و کۆمەڵگە، دەزگای واڵا، چاپخانەی کارۆ.

سەرچاوە عەرەبییەکان:

١.علي بن حسين بن احمد، ١٤٣٢ هـ مفهوم الحريةـ دراسة تاصيلية-، بحث ماجستير، الرياض.

٢.م.د . علاء شنون مطر،٢٠٢١، مفهوم الحرية و الحتمية فى فكر الفلسفي اليوناني، HOME / ARCHIVES / VOL. 1 NO. 34/35 (2021):) مجلة كلية الفقه.

٣. م.د أسعد طارش عبد الرض، النظم الديكتاتورية قراءة في المضامين النظرية،مجلة تكريت للعلوم السياسية مجلة علمية دورية محكمة المجلد/3 السنة/3 العدد/6 حزيران 2016 – رمضان 1437 ISSN: 2073 _ 1140.

٤.ارثر بيل، ترجمة:عبدالحكم الخزامي،٢٠١١، فوبيا، دار الاكاديمية علوم،طبعة الاولى،قاهرة.

سەرچاوە فارسییەکان:

١. سیدحسین رضوانی، فصلنامه سیاست خارجی سال سیام، شماره 4، زمستان 5931، صص 39-51،حق آزادی بیان و مسئولیت بینالمللی کشورها در قبال آن.

٢. فرهاد طهماسبیپور, حق آزادي عقيده و وجدان، تاریخ دریافت: 1331/2/3 تاریخ پذیرش: 1331/4/22
* دانشجوی دکتری((نظریهی حقوق و تاریخ دولت و حقوق»، آکادمی حقوق و علوم سیاسی دوشنبه- تاجیکستان.

ئەم توێژینەوەیە، لە ژمارە٢٣ی (گۆڤاری شارباژێر)دا بڵاوبۆتەوە.

س□س□ی□مەتری چیە؟.. زاهیر ع□ بەڕەش

ڕەنگە زۆربەمان لە نێت فلیکس فیلمی نوسەرانی ئازادی Freedom Writers _ بینیبێت، ئەم فیلمە، فیلمێکی درامی ئەمریکییە لە ساڵی ٢٠٠٧ بەرهەم هێنراوە لە نووسین و دەرهێنانی ڕیچارد لاگراڤینیز Richard LaGravenese و هیلاری سوانک Hilary Swank ڕۆڵی سەرەکی تێدا گێڕاوە. فیلمەکە ڕوداوێکی راستەقینەیەو باس لە شێوازی ناوازەی ئیرین گروێڵ Erin Gruwell دەکات، کە بووە هۆی بڵابوونەوەی کتێبی ڕۆژنامەی نووسەرانی ئازاد، کە چۆن مامۆستایەک و ١٥٠ هەرزەکار نووسینیان وەک ئامڕازێک بەکار هێنا ب□ گۆرینی خۆیان و دەوروبەریان. : فیلمکە جەوهەری ئەو ئەو کتێبەیە کە ئیرین و خوێنداکرەکان نووسیان.
ئیرین لە سەرەتادا بەنیازی ئەوە بووە بچێتە قوتابخانەی یاسا بۆ ئەوەی ببێتە پارێزەر نەک مامۆستا. دوای ئەوەی لە ڕووماڵی هەواڵەکاندا سەیری ئاژاوەییەکانی لۆس ئەنجلۆسی ساڵی ١٩٩٢ی کرد، بڕیاریدا پیشەکەی بگۆڕێت بۆ مامۆستایی، چونکە پێیوابوو پەروەردەکردنی خوێندکاران دەتوانێت جیاوازییەکی زیاتر دروست بکات. ئەو هۆکارەکەی بوو و وتی: “من بیرم لەوە کردەوە خودایە، تا ئەو کاتەی تۆ بەرگری لە منداڵێک دەکەیت لە هۆڵی دادگا، شەڕەکە پێشتر دۆڕاوە. پێموایە کە شەڕی ڕاستەقینە دەبێ لێرە، لە پۆلی

خوێندندا ڕووبدات

بەواتای پێش ئەوەی کەسەکە کەتنەکە بکات و تۆ بەرگری لێ بکەیت دەبا لە پۆلی خوێندندا کەسەکە دروست بکەیت، پێویستی بەدادگا ن□ بێت.

ڕوداوی فیلمەکە لە ساڵانی نەوەدەکاندا لە ویلایەتی کالیفۆرنیا ڕوودەدات، کە هێشتا هەست بە کاریگەرییەکانی ئاژاوەگێڕییەکانی ساڵی ١٩٩٢ی لۆس ئەنجلۆس دەکات،

لە دوای بڵاوبوونەوەی نووسەرانی ئازادی بووەتە بابەتی گفتوگۆ لە دووبارە داڕشتنەوەی شێوازەکانی وانەوتنەوەدا، بەتایبەتی لە پۆلەکاندا کە منداڵانی جەربەزە، سەرچڵ و مەترسیداری دێدایە ئەو شوێنانەی سەر بەکیشەن و ئە ناوچانەی کە گروپ گروپێن و بە گێتۆ ناسراون،

فیلمەکە باس لەوە دەکات کە مامۆستایەکی ژن ناچاربوون لەگەڵ کۆمەڵێک خوێندکاری تونددوتیژی ئامادەیی کاربکەن کە بەردەوام ململانێیان، ئەو دامەزراوە پەروەردەییەی کە قەدریان نازانێت و هیچ نیازێکی نییە و□ بەرهێنانیان تێدا بکات، پشگوێ خراون. شەڕانگێزی خوێندکاران بە شێوەی جۆراوجۆر تەنها لە دژی مامۆستایە هەروەها گ□رژی لە نێوان خوێندارانـدا، لە نێوان گروپە نەتەوەییە جیاوازەکانیشدا هەیە.

پۆلەکە لە (ئیسپانی، ئەفریقایی-ئەمریکی، ڕۆژهەڵاتی) پێکهاتووە.

هیچ شتێک پێکەوە نایان بەستێتەوە.

لێرەدا دەرهێنەر نوسەری فیلمەکە و تەنانەت خاوەنی بیرۆکەکەش ئێرین گورێل پەنا دەبەنەوە بەر چەمکەی سۆسیۆ مەتری لای مۆرینۆ، باشترین شت ئێمە کە لە چەمکی سۆسیۆمێتری جاکۆپ مۆرینۆ بگەین بینینی ئەو فیلمەیە.

مامۆستا وەک پارچە گۆزەیەکی تەنێکی شکاو پارچە شکاوەکانی خوێنداران هەڵدەگرێتەوەو پێکیانەوە دەنێتەوە، س□س□ی□مێتری خوێندکاران بەم شێوەیە پیشان دەدات کە بەراوردیان دەکات کێ (دایک و بابی مردووە، کێ خزم و کەس و کاری بێ کارە، کێ خوشک و برای دەستگیر کراوە، چەند کەس لە پێکدادانی باندەکان کەسی نزیکی لە دەست داوە، کێ لەسەر یاسا شکێنی دەستگیر کراوە؟) کێ سەر بە هەمان نەتەوەیە، کێ ماڵیان لەیەک گەڕەکە، کێ لە یەک کیشوەرەوە هاتوون. سۆسیۆمێتر خوێندکارەکان چەند شتێکی هاوبەشیان هەیە. ئەڵقەی هاوبەشیان لێ دروست دەکات، دەکەونە دۆزینەوە شتی هاوبەش لەگەڵ یەکتردا، پاشان دۆزینەوەی جیاوازی.

ئەم بەراوردکردنەی سۆسیۆمێتری دەبێتە بنەما بۆ دروستکردنی

پەیوەندی سەرزداری نوێ و گەنجان بەدوای زانیاری ڕاستەقینە لە نێو منداڵانی قوتابخانەدا، کە لەوێوە دەست پێدەکەن ساتێک بە هاوکاریکردن لەسەر بابەتەکانی بەرژەوەندی هاوبەش، لەوانەش نووسینی داهێنەرانە. لێرەدا کە باسی سۆسیۆدراما کرا، ئەی سۆسیۆ دراما چییە؟

سۆسیۆدراما شێوازێکی نەرم و نیان بۆ کارکردن لەگەڵ تاک و گروپەکان و پشکنینی ئەو سیستەمە جیاوازانەی تێیدا دەژین و کاری تێدا دەکەن، گرنگی کاری سۆسیۆدراماتیک لەسەر پەیوەندییەکانی ناو تاکەکانی ناو گروپ ، پەیوەندی گروپەکان لەگەڵ گروپەکانی تردا و هەروەها نێوان گروپ و پێکهاتە جیاوازەکانی کۆمەڵگایە. ئەمەش لە ڕێگەی تەکنیکە چالاک و داهێنەرەکانەوە دروست دەبێت کە بەشداربووان سەرقاڵی کارکرنی هەردوو جەستەیی و ڕۆحن. بە پێچەوانەی سایکۆدراما کە گرنگی بە تاک و کێشە ناو دەروونییەکانی دەدات، تەرکیزی سۆسیۆدراما لەسەر گروپە بەگشتی.

زۆر گرنگە بزانین ئێمە چۆن سەیری یەک دەکەین، چ تیڕوانینێکمان بۆ یەکتری هەیە، چ ڕۆڵیکمان پێدەدرێت کاتێک دەچینە کۆمەڵگایەکی گەورەترەوە. هەندێک جار پێدەچێت هەمان کەس تەواو هەمان کەسایەتی خۆی وەربگرێتەوە، بەڵام بۆچی؟ ئەوە چییە کەوا دەکات مرۆق هەست بە دۆنیای بکات، زیتەڵ بیت، بەدەستەڵات بیت یان گەوج و نەدیوبدی بیت لە کۆمەڵەو یەکێتییەکاندا؟ ئەم پرسیارانەیە کە بەنەتە هەی سۆسیۆمەتری بەردەوام بەکار دەهێنرێت و پەرەی پێدەدرێت.

سۆسیۆمەتری میتۆدێکە بۆ پێوانەکردنی هەموو جۆرە پەیوەدنییەکی کۆمەڵایەتی بەکاردێت، یەکێکە لە میتۆد و لێکۆڵینەوەکانی مۆرینۆ لە بارەی کۆمەڵناسییەوە، ئەو دەیوست ڕێیەک بدۆزێتەوە کە لێکۆڵینەوە لەوە بکات کە پەیوەندی نێوان خۆشبەختێتی رۆحی (باشبوونی دەروونی) و سترکتوری مرۆڤی کۆمەڵایەتی چۆنە. ئەو خۆی کاتێک پێناسەی سۆسیۆمەتری دەکات بە لێکۆڵینەوە لە گەشەسەندن و رێکخستن لە نێو کۆمەڵە جیاوازاکاندا باسی دەکات، هەروەها چۆن تاک سەیری ڕۆڵی خۆی دەکات لەناو گروپدا. لەڕێگەی سۆسیۆمەترییەوە مرۆڤ دەتوانێت شێوەو هەیکەلی گروپەکانمان لا ئاشکرا بێت، چونکە لەدەرەوە ڕا بینینی گروپ شتەکان شاراوەن ونابینرێن. لە ژێرباری ئەو گروپانەی کە سەرهەڵدەدەن، ڕێککەوتنی ئایدیۆلۆژیانە هەیە، کە بریاردەرو ناوەند بێت، پەیامانی ژێربەژێر و شارە هەن.

کرداری سۆسیۆمەتری بریتییە لەوەی کە بە پشت بەستن بە چ مەرج و پێوەرێکی جیاواز یەکتری هەڵدەبژێرین. ئەوەش دەتوانێت ئاگاهی وشیاری فەردی زیاد بکات بەرامبەر بەو بژاردانەی هەڵیدەبژێرین. ئەمە لەگەڵ هەڵوەستی هەڵبژاردن و تەنگی و دوەیان و جۆراوجۆر

کاردەکەین بە ئەوەی بزانین تا چەند خۆمان چالاکانە هەڵوێستەک دەگرینە بەر و بەرپرسیارێتی لە ژیانماندا دەگرینە ئەستۆ بە ئەوەی خۆمان لەو قسە هەڵبەستراو و بێ مانایە بەدوور بگرین کە دەڵێت “شتەکان تەنها ڕوودەدەن و من لە هیچ تێناگەم”. ئەوەش تەواو رێک وەک فیلمەکە کە دەسەڵاتدارانی پەروەردە هیچ دەربەست نین بە گۆڕانکاری لە فیلمەکەداو دەڵێن، ئەرێ خۆی هەروایەو چاک نابێت بۆیە هیچ سەرمایەگوزاریەکی تێدا ناکەن. هەروەها پەیوەندی بەوەوە هەیە کە مرۆڤ جێگایەک بدۆزێتەوە لە ناو کۆمەڵ و گروپداو لێکۆڵینەوە لەوە بکەیت و تێیبڕوانیت کە بە چ شتێک بڕوانەوە دەمانبەستێتەوە، چۆن پەیوەندیم پێیانەوە هەبێت، کە بەو شێوەیە بیرمان کردەوە نەرم و نیانیانمان زیاد دەبێت ڕۆحی گونجاندنمان پەرە پیدەدەین. هەموو دەخ و هەڵوێستەکی هەڵبژاردن پەیوەستە بە ”لێرە و لە ئێستادا” لەسەر پێوەرێکی دیاری کراو جێبەجێ دەکرێت.

سپێکترۆگرام: کاتێک بە پێی پێوەرەکان بوونی تۆ لەویدا هەیەو بە گویرەی پێوەرەکان دوور و نزیکیت لە سەنتەرەوە کە سەرکەردەی لێیە، سەرکردە وات لی دەکات کە بەڵگە بهێنیتەوە لەوەی کە چەند لە ناوەندی گروپەوە نزیکیت. بە پێی ئەو پیوەرانە.

لەکەگرام: وجودی تۆ پەیوەستە بەوەی لەچ گروپێکدا هەیت.

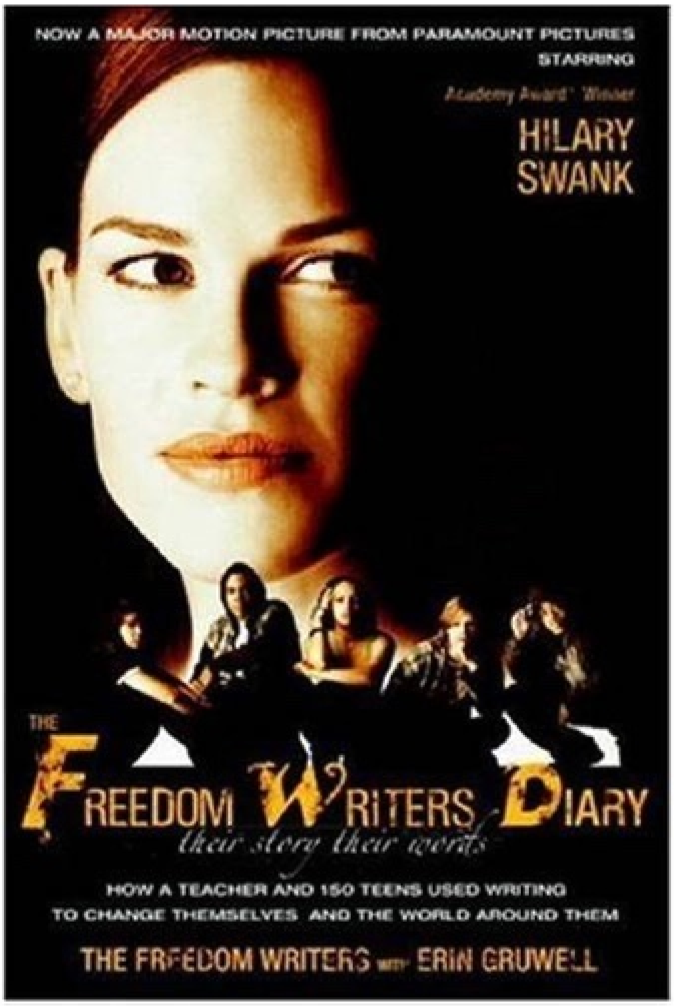

ڕەوەندی سیاسیی هەرێمی کوردستان لە پەیوەندیدا بە خەباتی چینایەتییەوە.. موئەیەد ئەحمەد

خەباتی سەربەخۆی چینایەتی کرێکاران بۆ چ مانایەک؟

بە شێوەیەکی گشتی، ڕەوەندی سیاسی هەم لە هەرێمی کوردستان و هەم لە سەرتاسەری عێراقدا، لەدەرەوەی کاریگەری و دەخالەتی کرێکاران و زەحمەتکێشان و ستەملێکراون بەڕێوە ئەچێ، چونکە جومگە سەرکییەکانی ژیانی سیاسی کۆمەڵگە و دەسەڵاتدارییەتی و

دەوڵەتبەڕێوەبردن و ئەپۆزسیۆنی پەرلەمانیش، قۆرغکراوی دەستی حزب و هێزە بورژوا ئیسلامی و قەومی و نیولیبراڵەکانە. ئەمەش ڕەنگدانەوەی پلەیەکی دیاریکراوە لە هاوسەنگی هێز لەنیوان چینەکان کە لە بەرژەوەندی بورژوازی و ڕژێمەکەیە لە ئیستادا، و هەروەها نیشاندەری دوورخستنەوەی چینی کرێکارە لەم دینامیزمە سیاسیانەی کۆمەڵگە، بەزەبری سەرکوت و کاریگەری ئایدیۆلۆژی و سیاسیی ناسیونالیزم و ئیسلامیزم و نیولیبرالیزم لە سەر ئەم چینە و خەباتی.
بەڵام ئەوە واقیعە بەو مانایە نییە کە چینی کرێکار و تۆیژە چەوساوەکان، دەستبەرداری خەباتی ئابووری و سیاسیان بووبن، و یان بورژوازی دەستبەرداری چینی کرێکار بووبێت، و سیاسەت و ئایدیۆلۆژی خۆی بەدوور لێیان و تەنها لەناو چواردیواری کێشمەکێشەکانی دەروونی کەمپی بورژوازی و ڕەوت و هێزەسیاسییەکانیدا قەتیس بکات.
کرێکاران و تۆیژە نەدار و زەحمەتکێشەکان لە عێراقدا، بەهەرێمی کوردستانیشەوە، وەک هەر وڵاتێکی سەرمایەداری دیکەی جیهان، هەمیشە لەناو سیاسەت و دینامیزمی کێشمەکێشی چینایەتیدان، چونکە، لە لایەک، خۆیان سەرقاڵی خەباتی ئابوری و سیاسین بە باشترکردنی ژیانیان و هەلومەرجی کاریان و بەدەستهێنانی بژێویەکی باشتر، وهەروەها بە پتەوکردنی ڕیزی خەباتیان و بەئاکامگەیاندنی ئامانجی سیاسییان، و لە لایەکی ترەوە، بورژوازی ئەیانهێنێتە ناو بازنەی سیاست و ڕەوەندی سیاسییەکانەوە.
ئەوە ڕاستیەکی حاشاهەڵنەگرە کە نوێنەرانی سیاسی و فیکری بورژوازی و ڕژێمی ئەم چینە هەردەم کارئەکات لەسەر چینی کریکار و زەحمەتکێشان، و خەریکی مشغوڵکردنیانە بەکاری سیاسییەوە، بەڵام بە جێبەجێکردنی ئامانجە سیاسی و ستراتیژیەکانی خۆی وەک چینی دەسەڵاتدار. لە بارودۆخی ئاسایی و نۆرماڵ و جێگیریی ڕژێمی دەسەڵاتی بورژوازیدا، ئەوە بەڕوونی بەدیئەکرێت کە چۆن نوێنەرانی بورژوازی لە هەوڵی بەشداریپێکردنی کرێکاراندان لە پرۆسەی دەنگدان و هەڵبژاردنەکان، ڕیفراندۆمەکان، و یان سەرقاڵی ئەندامگیرین لە نیوانیاندا و پەیوەستکردنیان بە حزب و تۆڕە کۆمەڵایەتی و فیکری و سیاسییە جۆراوجۆرەکانی خۆیانەوە. ئەمە جگە لەوەی کە سوپا و هیزە چەکدارەکانی دەسەڵات بەپلەی سەرەکی لە تۆیژە جۆراوجۆرەکانی پرۆلیتاریا پێکهاتوون، و سەربازەکان لە ژێر فەرمانی ئەفسەر و ڕابەر و دەستەودایرەی ڕژیم و چینی سەرمایەداراندان، و لەکاتی کێشمەکێش و جەنگی دەوڵەتیدا یان شەر و پێکدادانی نیوان لایەنکانی بورژوازیدا، ئەوە هەر پرۆلیتاریا و زەحمەتکێشان و چەوساوەکانن کە

بە پلەی سەرەکی ڕاپێچ ئەکرین بە ناو دۆزەخی جەنگ، هەر ئەوانیشن کە زەرەبەی کارەساتە ئینسانی و ئابووری و کۆمەڵایەتییەکانی سیاسەتی بورژوازی لە فۆرمی جەنگدا ئەشکێنێتەوە بەسەریاندا.

لەناو ئەم بارودۆخ و ڕەوەندانەدا و بەشێوەی جۆراوجۆر خەبات و کێشمەکێشی جەماوەری کریکاران و چەوساوەکان بەڕووی شکاندنەوەی باری قورسی ڕەوەندە سیاسی و سەربازی و کەلتورییەکان بەسەریاندا، بەردەوامە، بەڵام، لە هەمانکاتدا ئەوە واقعییە کە چینی کرێکار و تۆێژە کۆمەڵایەتییەکانی؛ زەحمەتکێشان، ژنانی کرێکار و ستەملێکراو، گەنجانی بێکار، هەر لەسەرتاوە لەژێر ڕکێفی مەجبوریی ئابووریدان و پەیوەستیانە ژیانی ڕۆژانەیان بەڕێبکەن. هەر بەم پێیەش لە ژێر ڕکێفی مالکییەتی ئیحتیکاری سەرمایە و دەوڵەتدان بەسەر سەرچاوەکانی بژێوی ماددی ئینسانەکان و پرۆسەی کار و ئامرازەکانی بەرهەمهێنانەدا، و وەک کۆیلەی هاوچەرخ و دیلکراوی سیستمی سەرمایەداری دەنێ ناو ڕەوەندی سیاسی و ئایدیۆلۆژی و کێشمەکێشە جۆراوجۆرەکانی کۆمەڵگەوە.

سیاسەت و ترادسیۆن و پراتیکی سیاسی، کەلتور و فیکر و ئایدیا و مۆراڵەکان و بەهاکان هەر لەسەرەتاوە مەرکی چینایەتییان لەخۆگرتووە، و جیاناکرێنەوە لەم دابەشبوونەی کۆمەڵگە بە دارا و نەدار، پرۆلیاریا و بورژوازی، و دانابڕێن لە ستراکچەری ئابووری و کۆمەڵایەتی کۆمەڵگە و پەیوەندییەکانی بەرهەمهێنانی کۆمەڵایەتی. هەر بۆیە مەرکی چینەکان و خەباتی چینایەتی سەبەری خۆی ئەکێشێ بەسەر پانتایی ڕەوەندی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئایدیۆلۆژی و کەلتوری کۆمەڵگەدا، و هەردەم ئەم مەرکە چینایەتییە دووبارە بەرهەم ئەهێنرێتەوە.

هەر لەم ڕاستایەشدا، ئەوە ئاشکرایە کە چینی کرێکار و توێژە کۆمەڵایەتییە ستەملێکراوەکان، بەتەنیا نین و لە بەشایدا ناژین، بەڵکو لەناو کۆمەڵگەدان و لەناو فۆرماسیۆنێکی ئابوری و کۆمەڵایەتی و سوپەرستراکچەرێکی سیاسی و ئایدیۆلۆژی و حقوقی و کەلتوریدان، و بە بەردەوام لە لەکۆوتدان لەگەڵ چین و توێژەکانی تری کۆمەڵگە لە بورژوازی و وردە بۆرژوازی. هەر وەک لینین ئاماژەی پێداوە دیوارێکی ئاسن نییە لە کۆمەڵگەدا لە نێوان چینەکاندا، هەروەها، مارکس لە پەرتوکی "ئایدیۆلۆژی ئەڵمانی" دا ئەڵێ: "بیروباوەڕە زاڵەکانی ناو کۆمەڵگە بیر و باوەڕەکانی چینی دەسەڵاتدارە"، وە ئەنگڵزیش جەخت لەسەر خەباتی تیوری وەک لایەنێکی خەباتی چینایەتی سەربەخۆی کرێکاران ئەکات.

کاتێک باس لە بەرجەستەبوونی خەباتی سەربەخۆی چینایەتی کریکاران ئەکەین، باس لە پرۆسەی سەرهەڵدان و چوونەپێشەوەی ئەم خەباتە

ئەکەین، واتە باس لە پەرسەندنی ئەکەین لە دەروونی هەموو ئەو دینامیزم و کێشمەکێشە سیاسی و ئابوری و فیکریانە و ئەو ڕیکەوتە چیانیەتیانەدا لەسەر ئاستی کۆمەڵگە، و هەر بەوپێیەش باس لە ڕەچاوکردنیان ئەکەین لە بەرنامە و ئەجیندە و پڕاتیکی کۆمۆنیستیدا. هەر بۆیە جەختکردن لەسەر ئەو ئەرکە بناغەییە کۆمۆنیستییە کە مەسەلەی گرنگ بۆ چینی کریکار و ئینسانی زەحمەتکێش بە ئاکامگەیاندنی سەربەخۆیی سیاسی چینایەتییەتی و بەرەوپێشبردنیەتی بەدژی سەرمایە و سەرمایەداری، وەک گشتێک و کۆمەڵگەیەک، و وەک سیستم و سترۆکچەرێکی ئابوری – کۆمەڵایەتی، سیاسی و فیکری و بە ئاڕاستەی ڕزگاربوونی کۆتایی لە کۆتوبەندی سیستمی چینایەتی کۆمەڵگە.

بزووتنەوەی کرێکاری و کۆمۆنیستی ئەم چینە هەردەم لە هەوڵی بەدەستهێنانی ئەم سەربەخۆییە چینایەتییەی کرێکاران و زەحمەتکێشاندایە، بەڵام ئەنجامدانی ئەم ستراتیژە لە سەر شەقامێکی ڕاست و قیرتاوکراو بەرەوپیش ناچیت، بەڵکو بە ڕەهەند و ڕەوەندێکی هەمەلایەنەی پڕ لە کێشمەکێش بەرەوپێش ئەچیت.

ئاشکرایە سیاسەت و پڕاتیکی سەربەخۆی چینایەتی کرێکاران و نەداران بە دیماگۆجی و ڕستەی شۆرشگێرانەی دوور لە بزوتنەوەی کرێکاری و خەباتی زەحمەتکێشان بەدینایەت، بەڵکو لەناو جەرگەی ئەم بزووتنەوە و خەباتەدا و لە ململانێ بەڕووی ئایدیۆلۆژی و تیۆری و سیاسەت و پڕاتیکی چینەکانی تردا بەدیدەت. هەربەم پێیەش ئەنجامدانی ئەم سەربەخۆییە وەڵامی چینایەتی کرێکارانە بە کێشە ماکرۆکانی خەباتی چینایەتی و مەسەلە سەرەکییەکانی کۆمەڵگە و چارەنوسی لە هەموو وەرچەرخان و پێچوپەناکانی پرۆسە و ڕەوەندی خەباتی چینایەتیدا. ئەمانەش هەمووی یانی ئەنجامدانی ئەم سەربەخۆییە چینایەتییە خۆی لە خۆیدا مێژوویەکی زیندووی نەپچڕاو و گەشەسەندووی پێکهێنا بە.

ئایدیۆلۆژی بورژوازی و خەباتی سەربەخۆی کرێکاران

بورژوازی و وردە بورژوازی، و هەروها ڕۆشنبیرانیان، بە هەزار و یەک شێوە، لەهەوڵی ڕێگرتنن بە کریستەڵیزەبوونی ئەم سەربەخۆییە سیاسی – چینایەتی و فیکرییەی کریکاران لە ڕێگەی جۆراوجۆرەوە لەوانە: پروپاگەندە و ڕهێنانەوەی بەوبیانوی پوچ و فۆڕمەڵەی تیۆری ئاڵۆز و سەرگێژکەر بەناوی بەرگری لە تاک، بەڵام بە بەکارهێنانی تیۆری تاکگەرایی بورژوازی کە لەسەر ئەنتی-تێزی کۆمەڵایەتی و کۆمەڵگە و پچراندنی تاک و کۆمەڵگە لە یەکتر داڕیژراوە، ڕەتکردنەوەی هەبوونی چینەکان و کێشمەکێشی چینایەتی، جێگرتنەوەی چین بە ملتیتیود (حەشامات)ی سەروو چینایەتی، پروپاگەندەی نەبوونی

شتێک بەناوی گۆڕانکاری سۆشیالیستی و ئایدیاڵی کۆمۆنیستی، و گاڵتەجاری بە ئەجێندەی گەورەی کۆمەڵایەتی و گۆڕانکاری شۆڕشگێڕانەی سەرجەم سترکچەری کۆمەڵگە و سیستەم، و هەر لەم ڕاستایەشدا، پاکانە بە هەر شتێکی سیاسی و ئایدیۆلۆژی دابڕاو لە ناوەڕۆکە کۆمەڵایەتی و چینایەتییەکەی، لەوانە پیاهەڵخواندن و ستایشی ئایدیۆلۆژی ناسیونالیزم، سێکیولاریزمی بورژوازی، نیو لیبرالیزم، دیمکراسی بورژوازی و پەرلمانی، سیاسەت لەسەر بنەمای شوناس و دەوڵەتی مەدەنی، ئەمە سەرباری ئایدیۆلۆژی کۆنەپەرستانە و دیلهێنەرانەی دینی و ئیسلامیزم.
هەر لەم بارەیەشەوە بەڕەخستنی پروپاگەندەی ژەهراوی بەدژی ڕێکخرابوونی حزبیی پرۆلیتاریا بەبیانوی ڕێگەگرتن لە دووبارەنەبوونەوەی ئەزمونی دکتاتۆریەتی ستالینیزم و ماویزم و سەرمایەداری دەوڵەتیی سۆفیەت، و بەمجۆرەش هەوڵ و تەقەلا بۆ بێبەشکردنی کرێکاران و ئینسانی چەوساوە و ستەملێکراوی کۆمەڵگە لە دەستڕاگەیشتنیان بە ئامڕازی حزبی و ڕێکخراویی خەباتی سەربەخۆی خۆیان، و ئەمانەش بە ئەوەی شەقام و شار و کارگە و خوێندگاکان چۆڵ ببن بۆ ڕمبازی سیاسی و ئایدیۆلۆژی و پراتیکی حزب و هێزەکانی چینی دەسەڵاتدار و یاریکردن بە ژیان و چارەنوسی چەوساکان و سەرجەم کۆمەڵگەوە.

ناکامییەکانی ڕژێمی بۆرژا ناسیۆنالیستی کورد
و مەسەلە زیندووەکانی خەباتی چینایەتی

ڕەخنەی ڕادیکاڵ و شۆڕشگێڕانە لە سەرجەم بارودۆخی سیاسی کوردستان و دەرخستنی ناکۆکییە بێچارەسەرەکانی ڕژێمی بورژا ناسیونالیستی کوردی و هەردوو حزبی دەسەڵاتدار، و ناکامییەکانی قەوارەی سیاسی و ڕژێمە گەندەڵ و سەرکوتگەرە میلیشیاییەکەی، هەروەها ڕیسواکردنی هاوپەیمانیی ئیسلامی سیاسی و ناسیۆنالیزم لەم ڕژێمەدا، و ڕۆڵی دژە شۆڕشی هێزەکانی ئۆپۆزسیۆنی دەرون- ڕژێمی نیولیبرال و قەومی، و ڕیسواکردنی پەیوەندی کۆنەپەرستانەی قەوارەی هەرێمی کوردستان و ڕژێمەکەی و هەردوو حزبی دەسەڵاتدار (پارتی) و (یەکێتی) بە هێزە ئیمپریالیستەکان و دەوڵەتە سەرکوتگەرەکانی ناوچەکەوە، هەموو ئەمانە کار و ئەرکێکی گرنگن لە ڕاستای خستنەڕووی ناکۆکییەکانی ڕەوەندی سیاسی ئەم قەوارەیە و دژایەتیی لە بەرامبەر بەرژەوەندی زۆربەی دانیشتوانی هەرێمدا.
بەڵام باسکردنی ئەمانە بەبێ دەستنیشانکردنی گرێوگۆڵەی دۆخەکە و کێشەی ئەسڵی کۆمەڵگەی کوردستان کە وەڵامدانەوەیە بە کێشەکانی بەردەم ڕەوەندی بەرەوپێشچوونی خەباتی چینایەتی کرێکاران و

نەداران، تەنها ئەبێتە خولانەوە لە بازنەی ڕەخنەگری لە هەمان ئەو واقعەی کە هەیە و ئەو ڕەوندە سیاسییەی کە زاڵە لە کوردستاندا، بە واتایەکی تر ئەبێتە گێڕان بەدوای چارەسەر بۆ باری ناهەمواری کۆمەڵگە لە دەرەوەی خەباتی چینی کریکار و توێژە زەحمەتکێشەکان و بەرەو پێشچوونی خەباتی چینایەتی سەربەخۆیان.
دەرچوون لەو بارودۆخە نائاسایی و کارەساتبارەی کە کۆمەڵگەی کوردستان دەرگیریبووە بۆ خۆی مەسەلەیەکی چینایەتییە و زیاتر لەهەر کات ئەنجامدانی ئەم وەڵام و ڕێگەچارە چینایەتییە بوەتە پێداویستیەکی ئەمرە و پەیوەست بوەتەوە بە وەڵام بە ڕێگرییەکانی بەردەم پێشڕەوی خەباتی کرێکاران و زەحمەتکێشان و نەداران. هەر کەسێکی ئازادیخواز و بە پەرۆشی یەکسانی و عەدالەتخوازی و هەر کرێکاریکی کۆمۆنیست و ئازادیخواز کە بە دوای فەراهەمهێنانی ئاڵوگۆڕی شۆڕشگێڕانە و پێشکەوتنخوازنەوەیە لە هەرێمدا ناکرێ خۆی لەم فاکتە چینایەتییە بەدووربگرێ. وەڵام بە کێشەکانی کۆمەڵگەی کوردستان گرێدراوەتەوە بە وەڵام بە کێشە و بەربەستەکانی بەرەو پێشچووونی خەباتی چینایەتی کرێکاران و زەحمەتکێشان، و ژنانی کریکار و ستەملێکراو، و گەنجانی بێکار و ئازدیخواز.
هەموو تەیفی (سپێکترەمی) بزووتنەوە و حزب و ڕەوتە بورژوا ناسیونالیستەکان بە ڕادیکاڵ و مەدەنیانەوە، بە سێکیولار و دینیانەوە، لە دەسەڵاتدا بن یا لە ئۆپۆزسیۆن، هەردەم ئەم فاکتە چینایەتییە بە هەزار و یەک شیوە پەردەپۆش ئەکەن، و بە سروشتی لەناو پراتیک و سیاسەت و تیۆری بورژوا ناسیونالیزم و ئایدیاڵەکانی و ئامانجەکانیدا بەدوای چارەسەری ناکامییەکانی دەسەڵاتی ناسیونالیزمدان و ئیتر پاساو بە دوژمنکارییەکانی بورژا ناسیۆنالیزم و ڕژێمەکەی ئەکەن لە بەرامبەر ئینسانی کرێکار و چەوساوەی کۆمەڵگەدا.

مەسەلەی نەتەوەیی کورد و خەباتی چینایەتی کرێکاران

لیرەدا من ناچمە سەرباسی مەسەلەی قەومی لە کوردستان و شیوەی چارەسەری ئەم مەسەلەیە وەک کێشەیەکی سەرەکی کۆمەڵگە و کاریگەریی لەسەر شکاندنەوەی پارسەنگی هێزی چینایەتی بەلای ناسیونالیزم لە هەرێمدا، و ناچمە سەر لەدوانی ئەوەی کە بزووتنەوەی سۆشیالسیتی کرێکار چ ستراتیژێک ئەگرێتەبەر بۆ چارەسەریی، چونکە ئەمە باس و خواسێکی تر هەڵئەگرێ، بەڵام لێرەدا زەرورە بەکورتی ئاماژە بەوە بدەم کە لە بەرامبەر کێشەی قەومی کوردییدا کە لە پرۆسەیەکی مێژوویدا شکڵی گرتووە، ستراتیژی پرۆلیتاریای سۆشیالیست لە بەرامبەر ستراتیژی بورژوا ناسیۆنالیستی هەم مەرکەز و هەم

هەرمەدایە و وەک دوو لایەنی بورژوازی یەک سیستمی چینایەتی سەرمایەداری ئەیاناسە، کە بریتیین لە بورژوا ناسیونالسیتی کوردی و بورژوا ناسیۆنالسیتی عەرەبی، و لەسەربنەمای پاراستنی بەرژەوەندی خەباتی چینایەتی و ئامانجی سۆشیالیستی و ئینتەرناسیونالیستی چینی کرێکار لە سەرتاسەری عێراقدا بەدوای چارەسەری ئەم مەسەلەوەیە، هەر ئەمەشە کە ئەتوانی ڕێگە بکاتەوە تا دانیشتوانی هەرێم ئازادانە بریاربدەن لەسەر جۆری ئەو نیزامە سیاسییەی کە ئەیانەوێت لە کوردستاندا بەرقەرار بێت، لە ناو عیراقدا بێت یا لە دەرەوەی.

تێزی دیموکراسی کۆنفیدرالیی ئۆجەلان هەر چەندە چوارچێوەی مۆدێلی کلاسیکی بورژا ناسیونالیستی کوردی بە پێکهینانی دەوڵەتی سەربەخۆ بەجۆرێک تیپەڕاندووە، بەڵام لە دوا شیکردنەوەدا ئەم تێزەش هەر لە چوارچێوەی ئاسۆی نەتەوەیی و تیوری سەرووچینایەتیدایە و کارێکی بەسەر وەلانانی ستراکچەری چینایەتی دژبەیەکی کۆمەڵگەکانەوە نیە هەر بەوپێیەیش کەوتەتە بەرامبەر ستراتیژی چینایەتی پرۆلیتاریای سۆشیالسیت بە چارەسەری کێشەی قەومی.

هەڵوەستی بەشیک لە کریکاران و زەحمەتکێشان، لە پەیوەند بە بودجەوە

دەسەڵاتی بورژوا ناسیونالیستی کورد و دوو حزبە میلیشیایەکەی بەگرتنەبەری سیاسەتی سەرمایەداری نیولیبرالی ئابوری، و فراوانکردنەوەی هەرچی زیاتری گەندەڵی و تاڵانی، و بەڕێخستنی پرۆژەی شکستخواردوی بونیاتنانی "ئابووری نەتەوەیی" و دەستبەرداربوون لە پێشکەشکردنی خزمەتگوزاری گشتیی تەندروستی و خوێندن و خزمەتگوزارییەکانی تر، پشتی چینی کرێکار و نەداران و گەنجانی کچ و کوڕی بەکاریان شکاندووە. ئەمە سەرباری ئەوەی کە دەسەڵات و هێزەکانی، سەرکوتیان ئەکەن، و ڕاپەرین و خۆپیشاندانەکانیان بە وەحشییانە دادەمرکێننەوە، و موچەکانی کرێکاران و کارمەندان ئەبڕن، و هەوڵوتەقەلاکانیان بە خەڵەکخستن و سەندیکا پێکهێنان قەدەغە ئەکەن، و فشاری ئابووری لەسەر جەماوەری بەرینی دانیشتوان تا بێت توندوتیژتر ئەکەنەوە بە چەندەها باجوخەراج، و بەرزکردنەوەی نرخی بەنزین و نەوت و چەندین فشاری ئابووری تر، ژیانیان هەرچی سەختترئەکەن، کەچی هێشتا هەموو کەمپی بورژوازی بەهەمان ئاسۆ و تیۆری و سیاسەتی بورژوازی ناسیونالیستی و ناسیونال ئیسلامی دەنەسەر باسی چارەسەرکردن. هەربۆیە ئەوانیش، واتە بورژوازی و نوێنەرانی سیاسی ئەم چینە، ئەو ڕاستییە ئەسەلمێننەوە کە لە دیدگای بەرژەوەندی چینایەتی خۆیانەوە سەیری

کێشەکانی کۆمەڵگەی کوردستان و چارەسەریان ئەکەن.

شانبەشانی سەرهەڵدانی جموجووڵی کرێکاران و کارمەندانی بەشەکانی تری عێراق، لە کاتی ململانێی لایەنە سیاسییەکان و پەرلەمانتارەکانیان لەسەر بوجە و دابەشکردنی، کرێکاران و کارمەندانی هەرێم جارێکی تر هاتنەوە دەنگ لەسەر مووچە بڕاوەکانیان، و هەروەها بێکاران و لاوان و جەماوەری ناڕازی لە دەسەڵاتی هەرێم کەوتنەوە دەربڕینی بێزاریان بەدژی هەژاری و بیکاری و گەندەڵی.

لەگەڵ ئەوەشدا کە ئەم شەپۆلە لە بێزاری و تووڕەیی جەماوەر لە هەرێم شکڵیگرت، بەڵام چەشنی زۆربەی جارەکانی تر، هەم تەبلیغی ژەهراوی ناسیونالیستانە و ناوچەگەریانەی هەردوو حزبی دەسەڵاتدار (پارتی و یەکێتی)، و هەروەها پڕوپاگەندەی هەڵخەڵەتێنەرانەی بۆرژوا ئۆپۆزسیۆنی چەشنی (نەوەی نوێ) و (حزبە ئیسلامییەکان)، و لەسەرووی هەمووشیانەوە بەهۆکاری پەرژوبڵاوی ڕیزەکانی خەباتی کرێکاران و زەحمەتکێشان، نەگۆڕا بە بزوتنەوەیەکی جەماوەری کاریگەر.

ئەوەی گرنگە ئاماژەی پێبدەم لێرەدا، ئاستی ئەم بیزاری و تووڕەییە بە شیوەیەک بوو کە، وەک جارانی پێشوو، بەشێک لە کرێکاران و کارمەندان و بەهەژارکراوان بەڕوونی باسیان لە کەمکردنەوەی دەسەڵاتی ناسیونالیستی کوردە بە سەر ژیان و بژیوی و چارەنوسیانەوە، و داواکاری ئەوەن کە دابەشکردنی موچە، و تەنانەت بەشی بودجەش بە خزمەتگوزارییەکان، ڕاستەوخۆ لە لایەن حکومەتی ناوەندییەوە بیت، و ئەمە جگە لە کۆمەڵێ داوکاریکی تر کە مانا کرداریەکەی کەمکردنەوەی دەور و نەخشی سیاسی هەرێمە وەک حکومەتێکی فیداراڵ.

لە واقعدا، ئەم دیاردەیە شیوەی ناڕەزایەتی دەربڕینی بەشێکی کرێکاران و بەهەژارکراوانی هەرێمی کوردستانە کە ئەیانەوێت هەر چۆن بێت هەندی لە ئازاری برسیەتی و نەداری و بیکاریان کەمبکەنەوە، دیارە پاش بێئۆمیدیان لە فەرزکردنی هەر ڕیفورمێک بەسەر دەسەڵاتدا لە هەرێم. لەم نێوەدا (یەکیەتی) بەشێکی ئەم ناڕەزایەتیانەی لە قاڵبدا بە بەرژەوەندیەکانی خۆی و کێشمەکێشەکانی لەگەڵ (پارتی)دا بەڵام ئەمە هەموو چیرۆکەکە نیە چونکە ناڕەزایەتیەکان فراوانترن لەوەی ئاوا ڕامبکرێن. [illegible] ڕاستیدا، ئەم جۆرە ناڕەزایەتی دەربڕین و داواکارایانە شێوەیکی دیاریکراوی دەخالەتکردنی جەماوەری کرێکاران و زەحمەتکشیانە لە دەرەوەی بازنەی کاریگەریی ئایدیۆلۆژی ناسیۆنالیزم، هەروەها گەڕانە بەدوای وەڵام لە دیدگای سەربەخۆی چینایەتی خۆیانەوە.

لە کۆتاییدا، ئەبینین کە دوو وەڵامی چینایەتی جیاواز ئەدرێتەوە بە ڕێگەی دەرچوون لە بارەدۆخی ناهەمواری کوردستان، وەڵامی پرۆلیتاریا و وەڵامی بورژوازی. ئەوەی گرنگە ئاماژەی پێبدەم ئەوەیە کە وەڵامی بەشیک لە چینی کرێکاران و نەداران و زەحمەتکێشان هێشتا نەیتوانیوە هەڵوێستی چینایەتی خۆی بە دوور لە هەردوو کەمپی بورژوازی، واتە دەسەڵاتی هەرێم و ناوەند نمایش بکات. ئەویش لە بەر ئەوەی هێشتا چاوەڕوانیی هەیە لە بورژا ئیسلامی و قەومی دەسەڵاتدار لە عێراق کە یارمەتی بدات لە بەرامبەر ناسیونالیزمی کورددا. ئەمە لە کاتێکدا کە چینی کرێکار و توێژە کۆمەڵایەتییەکانی، بەر لەهەر شتێک پێویستیان بە یەکخستنی ڕیزەکانی خەباتی خۆیانە لە کوردستان و هەم لەسەر ئاستی عیراق بە ئاسۆی چینایەتی و ستراتیژ و سیاسەتی سەربەخۆی خۆیانەوە، و بەدیهێنانی هاوخەباتی یەکگرتوویان بۆ ڕزگاڕبوون لە سیستمی سەرمایەداری و ڕژێمەکەی هەم لە هەرێمی کوردستان و هەم لە عێراقدا، و هەنگاونان بەرەو بونیاتنانی کۆمەڵگەیەکی بێ چین و ئازاد و یەکسان.

٢/٧/٢٠٢٣

کاتی هاتووە، دەستەکان ببن بە تیشک.. ڕزگار شێخانی

وەرگری خەڵاتی: تەرجەمەی ئەدەبی سوێدی بۆ زمانی بێگانە ــ ئەکادیمیای سوێدی ٢٠١٨

ــ **کاتی هاتووە، دەستەکان ببن بە تیشک** ــ ئەمە دوادێڕی شیعری (کۆرۆنا) ی دڵشاد عەبدوڵڵایە لە دیوانی ــ **کات زۆرە، بەڵام چی لە کات بکەم** ــ کە لە سەردەمی پەتای کۆرۆنادا بە یادی ــ پاول سێلان ــ ـەوە (١٩٢٠ ــ ١٩٧٠) نووسیویەتی.

پاول سێلانیش شیعرێکی بەم ناوەوە هەیە، کە شیعرێکی خۆشەویستییە و بۆ ئینگەبەرگ باخمانی نووسیوە. باخمان لە نەمسا لە دایک بووبوو. باوکی ئەندامێکی چالاکی نازییەکان بوو، سێلان ـیش

پەناهەندەیەکی جووی ڕۆمانیا بوو. باخمان لە قییەنا دەژیا، لەوێ بەشی فەلسەفەی دەخوێند و خەریکی نووسینی دکتۆرا نامەکەی بوو لەسەر هایدگەر و هەر لە ڕێگەی ئەویشەوە سێلان ئاشنای فیکری هایدگەر دەبێت و دەست بە خوێندنەوەی بەرهەمانی دەکات و پاشان دەبن بە هاوڕێی یەکتر.

من ئەم دێڕەم (**کاتی هاتووە، دەستەکان ببن بە تیشک**) کردووە بە ناونیشانی بژاردەی شیعرەکانی دڵشاد عەبدوڵڵا بە سوێدی و شیعرەکەیشم وەک دوا شیعری بژاردەکە داناوە. واتە، بژاردەکە بە هەمان دێڕەشیعر دەست پێ دەکات و کۆتایی دێت.

ناونانی بژاردەکە بەم ناوەوە – **کاتی هاتووە، دەستەکان ببن بە تیشک** – لای من ڕەهەندی ئەدەبی، زمانەوانی و سیاسی هەیە.

سەرنجی وشەی کات لەسەر بەرگی کتێبەکە بدە، کە بە تیپی گەورە نووسیومە، بەڵام بە ڕێنووسی ستاندارد بە تیپی بچووک دەنووسرێ. لێرەدا کات وەک شتێکی ئەبستراکت نامێنێت و ئەم (کات)ـە ئەبستراکتە نییە کە ئێمە لە ناویدا دەژین. نا، لێرەدا کات دەبێت بە بوونەوەرێکی زیندوو و ڕۆڵی دەبێت. کتێبەکە هەر لە سەرەتاوە سەرنجی خوێنەر بۆ وشەی کات ڕادەکێشێت.

ئەم بەبوونەوەرکردنەی شتی ئەبستراکتی وەک کات، لە شیعردا زۆر باوە و زۆر شاعیر وایان کردووە. پاول سێلانیش، کە دڵشاد شیعرەکەی بە یادی ئەوەوە نووسیوە، لە زۆربەی شیعرەکانیدا وای کردووە، کە هەم دڵشاد عەبدوڵڵا و هەم منیش زۆر بەم شاعیرە سەختە سەرسامین.

کات لای سێلان، کاتی سەردەم و ڕووداوەکانی جەنگی دووەمی جیهانییە، کە لەناویدا دایکی و نزیکەی پەنجا میلیۆن مرۆڤی تر کوژران، یان لەبرسان مردن. ئینسان لەناو کاتێکدا دەژیا، کە هەمیشە مرۆڤی دەکوشت. دڵشاد عەبدوڵڵایش، هەم شیعرەکە و هەم دیوانەکەیشی – **کات زۆرە، بەڵام چی لە کات بکەم** – لە سەردەمی پەتای کۆڕۆنادا، نووسیوە، کە ئەم سەردەمەی پەتاکە زێتر لە شەش میلیۆن مرۆڤی کوشت. نووسیمە: شەش میلیۆن مرۆڤی کوشت، چونکە لە سەردەمی پەتاکەدا، شەڕی مرۆڤ بوو لەگەڵ کات، کە لە ئەنجامدا مرۆڤ سەرکەوت.

ناونانی کتێبەکە بە سوێدی بەم ناوەوە، (**کاتی هاتووە، دەستەکان ببن بە تیشک**) وەڵامدانەوە و دیالۆگیشە لەگەڵ دیوانی – **کات زۆرە، بەڵام چی لە کات بکەم** – ی دڵشاد عەبدوڵڵا. دیالۆگە

لباری ووداوکانی سردممان. ئم سردم زر ناخش و تاریکی ئستا لناویدا دژین، ک ل زر ووو ل سردمی چاخکانی ناواست و سردمی جنگکانی جیهانی دچ. مترسی جنگی جیهانی، کارساتی سروشتی، گرانی و برستی زر زیادیان کردوو. مرق زر لم دخان نیگران و کاریگریی دروونی و ئابووریان لسر مرق هی. بی پموای ئستا – **کاتی هاتوو، دستکان ببن بتیشک** – و ئم نیگرانی و تاریکیی جیهانی داپشیو، ووناک بکنو.

زگار شخانی – سود

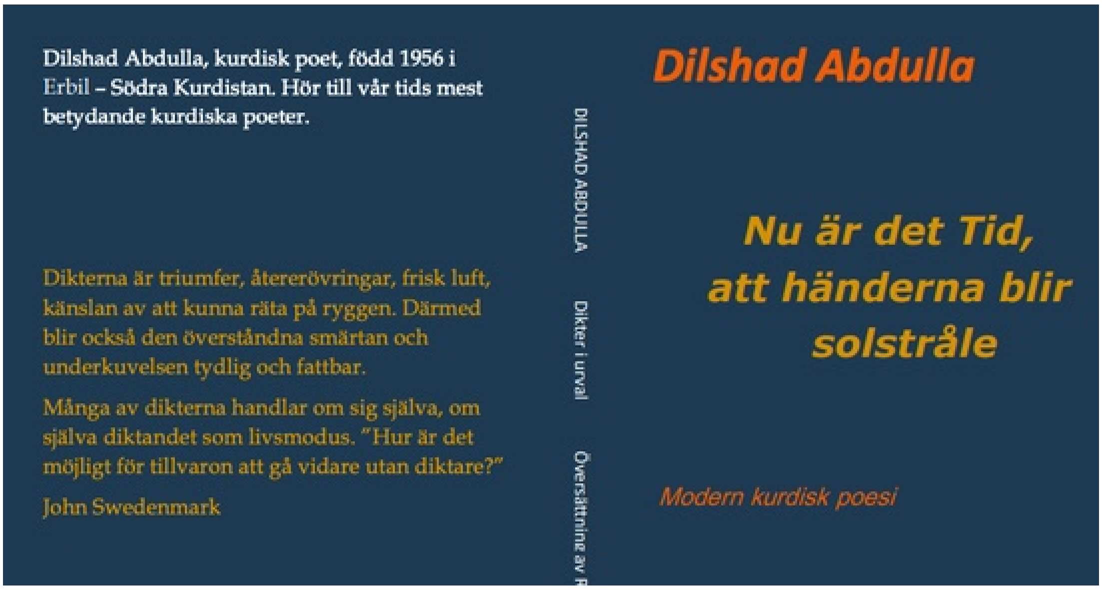

-______

وش و برپرسیارتی.. شوان حسن

ئمن زمانزان و زمانناسنیم، هشتا ل نووس و خابندی دنیایک هم هی. بشکی ب کم خمی خم دگتو و بشکیش ب ئو پرشوباویی زمانناسان دگتو ک کک و هاوانین. بام زر گرنگی ب زانستی (معریف) زمان ددم، حز ب بدواچوون دکم، کارکی هزریی و چژی ل وردگرم و لیو فردبم،

بەکارهێنانی وشە بە بەرپرسیاریەتیکی گرنگ دەزانم.

گرنگی بەوە دەدەم لایەنە مرۆڤایەتییەکی نەکەمە قوربانی نەتەوایەتییەکەی. مرۆڤم پێ لەسەروەی نەتەوە، حزب و ئایدلۆژیادا هەیە(ئایینیش لە لای من هەر دەچێتە خانەی ئایدلۆژیا) لەبەر ئەوەی دەمەوێت بابەتەکە بکەمە گشتی، ئەگەرنا ئەوەی ئەمە زەربەی کات، نەگەیشتنە قۆناغە نەتەوایەتییەکە، بەڵکو کوردایەتییەکی ماوە بەسەرچووە. زانیارییە مێژووییەکان پێمان دەڵێن، کە ئەو کوردایەتییە تەنها لە جەنگەکە لەگەڵ وشەی" عەروبە" کەوتەتە فەرهەنگی ئێمە، هەڵگرانی گواستنەوەی ئەو بیرەکەیە، گروپی (کاژیک) یان پێ دەگوترێت، ڕاستە لە ڕووی سیاسیەوە کاریگەرییان زۆر کەم بووە، لە خەباتی سیاسی و چەکداری لە ناو پارتی دیموکراتدا دەتوێنەوە، بەڵام لە ڕووی ئەدەبیەوە توانیووانە، یاری بە هەست و سۆزی زۆرێنە بکەن.

دەکرێت بە تێگەیشتن لە کوردایەتی سەیرێکی ئەو دوو کەسایەتییە بکەین (ساطع الحصري) بە ژمارەیە یەک و (عبدالله عبدالدائم) ئەوانە بیروڕای تورک و نازییەکانیان گواستەوە ناو بەشێکی گەورە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست کە ئەوان پێیان ڕاستتر بوو بگوترێت (نیشتیمانی عەرەب) ئەقڵیەتی یەک نەتەوە ویەک ئاین بە ئامرازێکی گرنگ دادەنا بۆ درووستبوونی یەکگرتنەوەی عەرەب.

بەشێک لە نووسەر و سیاسیەکانی کوردیش ئەو ژەهرەیان خستە ناو هزری شەقامی کوردی، ماوەیەک نیازیان وابوو لە ڕێگەی ئاینی زەردەشتیەوە کورد ڕزگار بکەن، خۆیان لەو خاڵە سەرەکی و گرنگە لادەدا، کە ئاینەکان بەگشتی لە خاڵە سەرەکییەکان لەیەک نزیکن و لە ووردەکارییەکان لێک جیادەبنەوە، بیانووی زۆر لاواز و سەرزاریان دەهێنانەوە،گوایە ئاین ئامرازێکی زۆر گرنگە بۆ یەکگرتن، لەبەر ئەوەی عەرەب، فارس و تورک سوودیان لێ وەرگرتووە، کەواتە ئێمەش دەکرێت سوود لە ئاینەکەی خۆمان وەرگرین. سەبارەت بە زمانیش تێڕوانینیان زۆر توندڕوانەیە، هەر وشەیەک، مادام کوردی بێت، دەبێت لە فەوتاندن ڕزگاری بکەین. پێویست ناکە لە زمانیتر بیخوازین(دەتواندرێت لەبرێ ئەقڵانیەتی جیاوازی نێوان نەتەوایەتی و کوردایەتی بەزەقی ببیندرێت، سەیری نەتەوە زیندووەکان بکە، کەمتر کێشەیان لەگەڵ وشەکە هەیە، وشەکە بەس لە ڕووی فۆنەتیکەوە دەسکاری دەکەن، بەڵام کار لەسەر تێگەیشتنەکەی دەکەن، کەچی هەتا ئێستاش لای ئێمە ئیش لەسەر ڕووتکردنەوەی وشەکە دەکەن) زۆر جار دەبن بە ڕێگری پێشکەوتنیش لە پێناو مانەوەی زمانە خۆڕەکییەکە، لە کاتێکدا هەموو زمانێک لەگەڵ پێشکەوتنی ،کۆمەڵێک وشەی لە ناو دەچێت و بەخۆشی هەندێک وشە لەناوی دەبات. ئەوە پەیوەندی بە مان و نەمانی نەتەوە

نییە، بەڵکو پەیوەندی بە پێشکەوتنیەوە هەیە.لەڕووی مرۆقدۆستی و ئاژەڵدۆستی.

بەهۆی ئەوەی ئەمن بە خۆم ئەو تێڕوانینە زۆر بە مەترسیدار دەبینم، کەمێک خراپتریش دەبینم بەشێک لە نووسەرانی کورد شەڕی شار و کێڵان دەکەن، مادام لە شارەکەی ئەوان وادەگوترێت، کەواتە پێویست ناکات سوود لە ناوچەکانیتر وەرگرێت، چونکە بەخەیاڵی ئەو، ئەو لە ناوەندە دەژی، لە کاتێکدا ئێمە یەکێکین لە نەتەوە هەرە بە ناوەندەکان.

جارێک برادەرێک شیعرێکی خوێندەوە، بە وشەیەک هەرچی جوانی هەیە لەناو شیعرەکە ڕەشبۆوە لە پێش چاوم، لە جیاتی ناشیرین وشەی (قۆزم) ی دانابوو، گوتم:" بۆ قۆزم؟" گوتی:" ئەمە بە وشەی ناشیرین وشەی قۆزم بەکاردەهێنین. گوتم:" ئەوە کێن؟ وشەی قۆزم واتە (کورتەباڵا) کورتەباڵاش پرۆسەیەکی سروشتییە، کورت و درێژی مرۆڤیش ، لە ڕووی مرۆڤایەتییەوە ناکرێت بچێتە خانەی ناشیرینی، کورد یەک دنیا وشەی هەیە بەس بۆ ناشیرینی، ناشیرینەکە لەو شوێنە دەست پێدەکات، کە ئەمە مرۆڤەکان لەسەر ڕوخسار و جەستە ناشیرین بکەین، زمان لە لوکاڵی دەرکە و بەدوای وشەدا بگەڕێ، بیانووش بە هەڵە مەهێنەوە، لە بەر ئەوەی خەڵکی شارەکەی ئەوە وادەڵێن". بەداخەوە شیعرەکەی هەر بڵاوکردەوە و وشەی قۆزمەکەشی هەر بەکارهێنا، چونکە ڕەوایەتی لە شارەکەی خۆیەوە وەردەگرێت، ئەو بڕیاریداوە کار لەسەر ئەوە بکات کە ئەوان جیاوازن و وەهمێکی بۆ دروستبووە، کە ئەوان سەرچاوەی مەعریفە و شەڕشەن. ئەمن ئەو ڕستەیەم ئەگەر شوێنیشی نەبێتەوە هەر دەیڵێم" گەورەترین کێشەی یەکنەبوونی کورد، لەوە دەست پێدەکات، خاڵە جیاوازییەکانی پێ گرنگترە لە خاڵە هاوبەشەکان، بە بەردەوامیشی کاری بۆ دەکات، لە هەموو بوارێکەوە، لە زمان، لە خواردن، لە داب و نەریت،… ئەگەر بەشی بسەلمێنی هەر بەلایەوە گرنگ نییە، چونکە لە ناو خاڵە جیاوازەکان خۆی بە بەختەوەرتر دەزانێت. سەیرەکە لەوەیە ناوە ناوەش لێت دەپرسێت، ئەرێ ئەمە بۆ نابین بە نەتەوە؟

بۆیە کە نووسینێک دەخوێنمەوە، زۆر بە تاقەت دەبم کە وشەیەکی نەشیاو ببینم. هەندێک جار دەکرێت بیانووەک بە مێژووەکەی بهێندرێتەوە، بەڵام کە دووبارە چاپدەکرێتەوە، دەکرێت ڕاست بکرێتەوە. مەرج نییە نووسەر دژ بێت، بەڵام هەندێک جار لەگەڵ زەمەن و زمانی باو دەڕوات، بۆیە گرنگە مرۆڤ ئاگاداری لایەنە مرۆڤایەتییەکەی وشەکە بێت.

(مارک تووین) کە یەکێکە لە ڕۆمانوسە ناودارەکانی ئەمەریکا و جیهانە، لە هەردوو ڕۆمانی سەرکێشیەکانی تۆم سویەر و تەواوکەرەکەی

“سەرکێشیەکانی هاکلبەری فین،
(٢١٩) وشەی نەشیاو بۆ ئێستا، بەڵام باو و ڕێگەپێدراو بۆ ئەو کات بەکار دەهێنێت کە ببوورن ناچارم لێرە بەکاری بهێنم، ئەویش وشەی (نیگرۆ- Negro)ە ، بەڵام دەنگە ناڕازییەکان ناچاریانکردن لە چاپە نوێیەکە، لە جیاتی ئەو وشەیە ڕەگەزپەرستییە بەگوێرەی پێویستی ڕستەکە، وشەی (کۆیلە) و (ڕەشپێست) یان بۆ دابنێن. لە ئەدەبی گەلان نموونە زۆرە، بەڵام دەنگێکی بەهێزیش هەیە بۆ ڕاستکردنەوەی ئەو هەڵەیانە. بۆیە چەند نموونەیەک لە نووسینەکانی نووسەرەکانی خۆمان دەهێنمەوە. تایبەت بەو وشەیە، کە هەتا ئێستاش بەکاری دەهێنن. زۆر بە ناشیرنتریش، وشەیەکی زۆر ناڕێک و نامرۆڤانەیان داهێناوە، ئەویش وشەی” قوڵەڕەشە” هەتا ئێستا لە لایەن چەند نووسەرێکی دیاریش بەکارهاتووە و بەکاریش دێت.
پەشێو کە یەکێکە لە خەمخۆرانی زمانی کوردی، کەچی ئەو وشەیە بەکاردەهێنێت.
لە شیعری ” لە بەر دەرگە” دەڵێت”
کات لەژێرباڵی ئاسماندا
خەریکە باوێشک دەدات
شوێن ـــــ قوڵە ڕەشێکی کپە
دەرگەکەتم لێ بکەوە
شتێک نییە شیرینتربێ
لە خشپەی پێ وچرپەی چپە
سەیری ئەو شیعرە ناسک و جوانە بکە، کەچی” شوێن قوڵەڕەشێکی کپە” جوانییەکە ووشک دەکاتەوە، کاتی خۆی بیانووی ئەوەم بۆ دەهێناوە، دەمگوت:” لە بەر ئەوەی شیعرەکە کۆنە، بۆیە تارادەیەک ئاساییە” بەڵام ڕاستییەکەی ئەو ” تارادەیەک ئاساییە” م لە بەر ئەوە دەگوتەوە چونکە بێ سنوور خۆشم دەوێت، بەڵام لەو ساڵانەی دوایش چاپیکردەوە و ئەو وشەی هەر ڕاست نەکردەوە(کۆی بەرهەمەکانیم لە لایە، کە بەڕەزامەندی خۆی چاپکرایتەوە ٢٠٠٥) لە بەر ئەوەی پەشێو، بەسەرچاوەیەکی گرنگی زمانیش دادەنرێت، ئەگەر قسە لەسەر مەعریفەی وشەکە نەکرێت، ئەوە زۆر ئاساییە خەڵکانێکیش بین بە شیاو و ڕێگەپێدراوی بزانن، هیوادارم ئەو شیعرە جوانە چیتر نەکاتە قوربانی ئەو وشەیە، وشەیەک وەک سووکایەتی بە مرۆڤ، لە دەرفەتێک ڕاستی بکاتەوە.
لە یەکێک لە گەڕانەوەکانم بۆ نیشتمان،کۆمەڵێک وەرگێڕانی مامۆستا (عەزیز گەردی) م کڕی ، ڕاستییەکەی ئامانجی سەرەکیم بەهێزکردن و دەوڵەمەندکردنی کوردییەکەم بوو، لە یەکێک لە کتێبەکان بەناوی (هەقایەتی بەغدایی) هەر لە چیرۆکی یەکەم بەناوی (سوڵتان نەسیم)

لە لاپەڕە ٦ دەڵێت:

- پیاویژگە، سەیرکە ئەم دوو ڕەنگە؛ سپی و ڕەش، چەند جوان لێک دێن!!

پێی گوتم:

- مانای وایە تۆ ئەشقی قوولەڕەشێک بووی!

ئەمن زۆر جار کە ڕووبەڕووی ئەو کێشە زمانییە دەبمەوە، زۆربەی کات ئەو وەڵامەم وەرگرتیتەوە" چۆن هەڵەیە؟ کورد هەروا دەڵێت" یاخود ناوچەکەی خۆی زۆر بەلاوە گرنگە دەڵێت" ئێمە وا دەڵێن" وەڵامی منیش هەر ئەوە بووە:" لەوە دەگەم تۆش کوردی، بەڵام تۆ نووسەری، دەبێت زمانت جیاواز بێت لەگەڵ زمانی بازاڕ" مامۆستا عەزیز گەردی دەیتوانی بنووسێت" مانای وایە تۆ ئەشقی کەسێکی ڕەشپێست بووی!"

لە پێشمەرگایەتی هاوڕێیەکی عەرەبم هەبوو، زۆر لێک نزیکبووین، بە ناو(یوسف) لە یوگسلافیایی کێن گەڕابۆوە کوردستان، لەبەر ئەوەی بەشی نەتەوە و کێشەکانی خوێندبوو، سەرنجێکی زۆر جوانی هەبوو، لەو کاتانەی باسی کێشەیەکی کوردمان دەکرد، دەیگوت:" بەداخەوە ئەوەی زیاتر گرنگی پێدەدرێت، لایەنە تیئورییەکەیە، لایەنی هەست فەرامۆش دەکرێت، بۆیە بە من گرنگە لێت بپرسم و لێت بگەم هەستی تۆ چۆن سەبارەت بەو پرسە) بۆیە ئەمنیش هەر ڕستەی یوسفی هاوڕێم دەڵێمەوە، کە وشەیەک بە کاردەهێنین بەرانبەر هەر گروپێک، نەتەوە، ئاین، ڕەگەز… پێویستە ڕەچاوی هەستی ئەوان بکەین، ئایە ئەوان ئەو وشەیان پێ خۆش و گونجاوە؟ ئەگەر وەڵامەکەیان " نەخێر" بێت ئەوە دەبێت لابدرێت. ئاخر هەندێک وشە، ئەو هەموو لێکدانەوەی ناوێت، سەیرم پێ دێت هەتا ئێستاش، بەشێک لە نووسەران وشەی " خاچپەرست" بە کاردەهێنن لە جیاتی" خاچهەڵگران" ، کە جیاوازییەکەیان بە زەقی دیارە.

دلاوەر قەرداغی ڕۆمانێکی لەسویدی وەرگێڕایە، بەناوی (دکتۆر گلاس) لە لاپەڕە ٩٧ ئەوها نووسرایە" وێنەی سێ کەللەسەر بوو کە تاڕادەیەک لەیەک دەچوون-: کەللەسەری ئورانگۆتانێک(*) ێک ، قولەڕەشێکی ئەستەڕاڵی و ئیمانوێل کانت" با ئەوەش بڵێم لە سویدیەکەش نووسرایە" نەگرێکی ئوستراڵی" بەڵام لەگەڵ ئەوەش دەکرا، هەڵەی نووسەر دووبارە نەکرێتەوە، ئەوە پەیوەندی بە دەستپاکیەوە نییە، بەڵکو وشەیەکی نامرۆڤانەیە، وەک چۆن ئەوەی (مارک توین) ڕاستکراوە دەکرا ئەویش

هەڵەکەی نووسەر ڕاست بکاتەوە و لە پەراوێز ئاماژە بە ناشیاوی وشەکە بدات، نەک بێت ئەویش وشەی " قولەڕەش" بە کاربهێنت، ئەو ڕۆمانە لە (١٩٠٥) نووسراوە لە سوید زۆر درەنگ دەست بە لادانی ئەو وشەیە کرد، بە بیرم دێت چەند ساڵێک بەر لە ئێستا جۆرێک لە شیرینیان هەیە خڕە و ڕەنگێکی قاوەیی تاریکی هەیە، پێیان دەگوت(Negerboll – تۆپی نێگر) لەبەر ئەوەی ڕەشپێستەکان پێیان وشەیەکی جوان نەبوو، گۆڕیان بە (Chokladboll – تۆپی شوکلات) سەیری گوگلم کرد(٢٠١٥) ی دامە.

ئەمن دەزانم پێشەو، گەردی و قەرەداغی ئازاری مەروولەیەکیش نادەن، بەڵام هەڵبژاردنی ئەو وشەیان ڕەشپێستەکان ئازار دەدات.

بە ئەوەی نووسینەکەم، تووشی دووبارە بوون و وەڕسی نەبێت، هەر هەندە دەڵێم ئەو جۆرە وشانە، کە دەکەونە ناو بازاڕ ، پاش ئەوەی بە فیلتەری نووسەرەکاندا دەڕوات و بەکاری دەهێنن، بەرهەمێکی وەک ئەوەی (ڕۆژ کەریم) ی لێدەردەچێت، کە مرۆڤ شەرم دەکات گوێ لێ بگرێت

ریتا، ڕیتا

تە پێستڕەشی

تە قولەڕەشی

قەدباریکی

قەیناکە

مەگەر لە ئەدەبی ڕەگەزپەرستەکان، گەرانی ئەوها هەبێت، ئاخر دەڵێت تە ئەوهاشی " قەیناکە" سووکایەتی پێکردن لەوە زیاتر.

ئێستاش نازانم چۆن وشەی (قژنیگرە) کەوتە ناو زمانی کوردی (قژم نیگرە دەکەم، قژی نیگرە بوو،...) لە کاتێکدا سەرچاوەی وشەکە ئیسپانیە و هەڵگری روحیەتێکی ڕەگەزپەرستیە، ئێمە وشەیەکی زۆر جوانمان هەیە، ئەویش(قژلوول- پرچلوول) ە، داکۆکی لە خۆمان ناکەم، بەڵام باوەڕناکەم بەکارهێنانی کۆمەڵێک وشە و دەستەواژەی هەڵە، پەیوەندی بە ڕەگەزپەرستی، بریندارکردنی و سووکایەتیکردن بێت، بەرانبەر بە ئەوانیتر، بەڵام مانەوەکەی زیاتر پەیوەستە بەوە کە، دەسەڵاتە سیاسی، ئەدەبی و کۆمەڵایەتیەکەمان لە گۆڕان دەترسێن، ڕێگرن بە ئەوەی نەوەیەکی جیاواز لەوان دروست نەبێت.

بەو تەوانەیە کەمەی کە هەمە، لە ڕۆمانی (جارێکیتر هاوسەرگیری ناکەم) کە شەش ساڵی زیاتر خایەند، کارێکی زۆرم لەسەر ئەو وشە، چەمک، دەستەواژە، ...کرد.

دەزانم هێزێکی گەورە دژی ئەو گۆڕانکارییە، بەرانبەر بە زمان و شێوازی بیرکردنەوە بەگشتی، بەڵام …
بۆ ئەوەی بە هەڵە تێم نەگەن، ئەدەبی ئێمە دەیان شیعر و پەخشانی جوانی تێدایە، وەک هاوسۆزییەک لەگەڵ گەلانیتر، بەڵام کۆمەڵێک وشە هەیە، گرنگە لە فەرهەنگ بسڕدرێتەوە و منداڵەکانمان فێری وشەی مرۆڤدۆستی ، ئاژەڵدۆستی و ژینگەدۆستی بکەین.
داوای لێبووردن، لە ڕەشپێستەکان دەکەم کە ناچاربووم، ئەو وشانە بەکاربهێنم

کتێبی فەلسەفی ئازادی لەپێچینەوەی دڵشاد کاوانی چاپ و بڵاو دەکرێتەوە

کتێبی ئازادی لەپێچینەوە، لە فەلسەفەی ژان پۆڵ سارتەردا، کتێبێکی سەت لاپەڕەیی ڕەخنەیی فەلسەفییە، شەشەمین کتێبی چاپکراوی نووسەر و ڕەخنەگر دڵشاد کاوانییە، لە ماوەیەکی زۆر نزیکدا، لە دووتوێی بەرگێکی قەشەنگدا دەکەوێتە بەردیدی خوێنەران.
ئەم کتێبە، شیکاری و ڕاڤەکردن و ڕەخنەگرتنە لە هەندێک لە فۆرم و دیدگا و بۆچوونەکانی ژان پۆل سارتەری گەورە فەیلەسووفی جیهان، بەتایبەتی لە کتێبی بوونگەرایی جۆرێکە لە مرۆڤگەرایی. سەبارەت بە ڕوئیا و بینینی بۆ ئەگزستانسیالیستی و چەمکەکانی بوون و خودا، ئازادی، لەپێچینەوە و بەرپرسیارییەتی هەڵنەهێندراو، نۆرمە ئەخلاقییەکانی پەیوەست بە سەربەستی و نا سەربەستی، لە دیارکردنی هەڵبژاردە ئەخلاقییەکانی مرۆڤ باسکراوە.
دڵشادکاوانی سەبارەت بە لایەنە ڕەخنەیەکەی کتێبەکە ڕایگەیاند: لە کتێبەکەمدا، خاڵم خستۆتە سەر هاودژییەکانی بۆچوونەکانی ژان پۆل سارتەر لە بوونگەرایی ڕێژەیی و پەشیمنابوونەوەی لە ڕوانینەکانی پێشووتری.
هەروەها گووتی: وەک چۆن سارتەر هەر جۆرە ڕەهاگەراییەکی پێشوەختە

دیاریکراو ڕەتدەکاتەوە، کارەکانی سارتەر تێگەیشتنێکی کۆتایی یەکلاکەرەوە لە بوونگەراییمان بۆ دابین ناکەن. بوونی فرە بۆچوونی ئایدیۆلۆژی سەبارەت بە بوونگەرایی، لەوانەش پووچەڵکردنەوەی ئەم بۆچوونانە لەلایەن سارتەرەوە کتێبخوێنان هان دەدات بۆ بانگەوازکردن بۆ ئیرادەی ئازادبوون. ئەمەش مانایەکی تری ئازادییە کە لە کتێبەکە باسی دەکەین.

دیدە ڕەخنەیەکەی کتێبی ئازادی لێپێچینەوە، لەسەر هەرسێ پایەکانی ڕەخنەگری سارتەر ڕەخنەی مارکسیست و کۆمۆنیستەکان، ڕەخنەی ئایینی مەسیحی کاسۆلیکەکان، ڕەخنەی دیاردەناسیی. □اق□ی بۆ کراوە و جارێکی دیکە خراوەتە بەر ڕەخنە.

لە کتێبی ئازادی لێپێچینەوە گەڕان بەدوای مانای بوونی مرۆڤ لەم جیهانەدا- بە واتایەکی تر، ڕاستی بوونی مرۆڤ، خراوەتە بەر باس. بەتایبەتی لێکدانەوەکان و ڕەخنەکانی سارتەر، لە کتێبەکانیدا بۆ مەرگی خودا لە دروستکردنی مرۆڤی باڵا لای فریدیش نیچە. جارێکی دیکە بە زمانی کوردی و بۆ خوێنەری کوردی لەم کتێبەدا لێکدراو□ت□وە.

کتێبی ئازادی لێپێچینەوەدا لە پاڵ وتارە فەلسەفییەکەیدا چەمکە زانستی و فەلسەفییەکانی بە سی یەک پەڕاوێز لێکدانەتەوە و پانزە کتێبی بە زمانەکانی عەرەبی و فارسی و ئینگلیزی وەک سەرچاوە، بۆچوونەکانی پ□ پ□شت ڕاست کراوەنەتەوە.

له کناری ئهڵوه‌نه‌وه بۆ کناری ئهڵوه‌ن.. سه‌لام عه‌بدوڵڵا

به‌م به‌یانیه ئه‌م شیعره‌م بیرهاته‌وه:

(ئهڵوه‌نه شیته بگه بگارم…با سه‌ری بیه‌م له قه‌وم و کارم)

خاڵۆ ره‌شید که ده‌کاته برای(حوسێن)ی دراوسێم، پێشی کۆچیدوایی، سه‌ره‌تا به رووبه‌کی خۆشه‌وه و پاشان ئه‌و ک□پ□له شیعره به هۆره بۆمی چڕی، که لێی بووه‌وه، نازانم چۆن پێکه‌نینه‌که‌ی بزربوو، له‌گه‌ل هۆره‌که‌ی چاوی پڕ فرمێسك بوو.

پله‌ی گه‌رمی هاوینی گه‌رمه‌سیر، ئاره‌ق له به‌رد ده‌رده‌هێنێت، چین چین ئاره‌قه ده‌که‌ین و له‌ولایشه‌وه کاره‌با وه‌ك ترافیکی لێهاتووه،

ماڵەکانمان دەبێتە بە کوورەی. لەڕاستیدا کۆڵانەکەمان لەم کاتە وەك شەقامەکانی کناری شارەکانی ئەڵمانیایە، هاتووچووی لێدەبڕێ، بێجگە لە هاواری(مای فلتەر)و دەنگی بێندگێی میوەفرشە گەڕۆکەکان(ئەو ڕۆژە بەدەنگ هاواری شوتی بەشەرتی چەقۆ، چوومە دەرەوە. شووتییەکم هەلبژادر و وتم بێزەحمەت بیشکێنە، کەچی فرۆشیارەکە وتی: چەقۆم پێ نیە!) ئیتر منیش تەریقم نەکردەوە.

نزیکەی 18 ساڵە کاك حوسێن دراوسێمە، گەرچی لەناو خێزانێکی گەورە ژیا، بەڵام هاوسەر و منداڵی نەبوو. پیاوێکی سوورکەڵەی بەخێ، هێمن، بێوەی و قسەلەڕوو بوو. هەندێ جار گوێم لێ دەبوو کە کەسێکی توڕەیە، منیش ئەو خەسلەتەی تا دوا ڕۆژی ژیانی لێیم نەبینی. گەرچی رووی خۆشی پیشان دەدا، وەلێ مرۆڤ هەستی دەکرد لەبەرامبەر کەسێکی دڵشکاو راوەستاوە، خەمباری لێ دەباری، تاقەتی کێشمەکێش و هەراوهوریا و جەنجاڵی نەبوو، وەك بڵێی دەستی شۆردووە لە ململانی، خۆیی بە رتمی بێتام و وەڕەسئامێزی ڕۆژگار داوە: سەڵەڕای کات بەسەربردن لەگەل پەزەکەی، ماڵئاوایی لە ژیان کردبوو پێش ئەوەی ماڵئاوایی ئەبەدی بکات.

من ئەو کاتە هێمنی و لەسەرخۆیەکەی و ڕێزداریم بۆ دەرکەوت، کاتێ یەکەم جار بەشەو دەنگی بێندگێ بۆ بانگی چاوەڕوان نەکراو بۆ نویژ لە مزکەوتەکەوە بەرزبووەوە، خەوحەرامبووم و بە توڕەییەوە چووم بۆ ناو مزکەوتەکە و پێیانم وت: دەنگی بێندگێیەکە زۆر بەرزە، کەمی بکەنەوە. سێ کەس نوێژیان دەکرد، لەناویاندا کاك حوسێن لە نویژەکەی بووەوە، لای لێکردمەوە و بە دەنگێکی هێمن وتی: باشە بەسەرچاو.

چەندە سەرەنجم دەدا، جیاوازییەکی گەورەم دەبینی لە نێوان ئەم و زۆرێك لە دانیشتوانی ئاواییەکە، ئێواران زۆربەیان لەلای دوکانەکانی ئاواییەکە کۆدەبنەوە، بە دەمەتەقەی بێبایەخ و دووبارەکراو، بوختان و هەندێ جاریش خەریك شۆخی و دەمەقاڵێی کاتەکانیان بەسەر دەبەن. دنیا بەسەر یەکەوە بڕۆخێ، ئاگایان لێ نیە(وە من چە؟ موشکیلەی من نیەێ…خودا خاسی کەد…خودا کەریمە. ئینشەڵڵا…)

بەم دواییانە دەمبینی حوسێن لە پشت ماڵیانەوەی بە گۆچانێکەوە شۆڕدەبووەوە بۆ گەوڕی پەزەکانی کە تێدا چەند سەر مەڕێکی بەخێودەکرد و هەر بە خۆیشی شوانیانی دەکرد تا بوون بە 40 سەر مەڕ، ئەوە نەبێت بەیناوبەین برازایەکی هاوکاری دەکرد. حوسێن ئەم کارەی نەکرد لەبەر هەژاری، بەپێچەوانەکە کرێکارێکی خانەنشینی بوو و توانای دارایی باش بوو. ێ

بەیانییەکی سەیرە، لە بەیانیانی ڕۆژەکانی تر ناچێت، جووڵەیەکی

نائاسایی شەقامەکەی گرتووە.

- هیچ بووە؟
- کاک حوسێن کۆچی دوایی کردووە!
- چۆن؟
- بەڵێ، ئەم بەیانیە پەزەکانی دیار نەماون و لەوە ترساوە دزرابن، ئیتر بە تەمەنی 72 ساڵیدا بە گۆچانەکەی و شەلەشەلەوە لە کناری ئەڵوەن تا یاڵەکانی میلکان، بەدوایان گەڕاوە و نەیانیدۆزیوەتەوە.

خاوەن پەزەکانیتر لە خوار ئاوایی و کەسوکارەکەی هەستیان بە دیارنەمانی کرد و نەیانزانی چی لێهاتووە و لە کوێیە. ئیتر ئەمانیش بەدوای گەڕاون. لە دواییدا بە مردوویی لە کناری ئاوەکە دۆزیانەوە.

چ سەفەرێکی سەخت و چارەڕەشی بەسەر برد: پاش دیپۆرتی زۆرەملێی ساڵی 1975 لە کناری ئەڵوەنەوە بۆ شاری سامەڕا، بە خانەنشینی گەڕایەوە بۆ ئەوەی ئیمڕۆ بە تەنهایی لە باوەشی ئەڵوەن سەربنێتەوە. تەرمەکەی هەر لە نزیك ئەو شوێنە دۆزرایەوە کە پێشی 48 نیشتەجی بوو.

کۆچکردوو لە سامەڕا وەك کرێکارێك لە کۆمپانیای دەرمان کاری دەکرد. کاتێ خانەنشین کرا، گەڕایەوە بۆ میلکان، بۆ ئەو شوێنە کە دڵی پێدەکرایەوە. گەرچی تەنهایی لێدەچۆڕا، بەدەگمەن دەچوو بۆ ناو شار، هەر پێویستی پێنەمابوو. ئەو18 ساڵە هەر لە خوار ئاوایی ژیانی بەسەر برد، وای دەزانی لەناو بەهەشتە، ئەگەر لێی دوور بکەوێتەوە، ون دەبێت یان ژیان کۆتایی پێدێت، لەوانەیشە جۆرە پەرچە کرداری دەروونی ناخی بێت لەبەرامبەر دیپۆرتکردنی زۆرەملێی یان ترسی هەبێت لەوەی بە دوورکەوتنی، هاژە و سێبەری دارەکانی ئەڵوەن لەدەستدەدا.

دوا هەواڵی ئەم شەو: مەڕەکان بەخۆیان گەڕانەوە.

- ئەی بەخێر نەیەنەوە…دە وەرە لەداخاندا شەق مەبە…. بەنەعلەت بن….خۆزیا دزرابان یان گورگ سەرتاپایانی شەلوپەت بکردبا… تازە کار لە کار ترازاوە و جەنابیان بە باعە باعەوە گەڕاونەتەوە…ئەبینن چۆن ئەم سەگ بابانە چونە خوێنی حوسێن. ئاخر بۆچی هاتونەتەوە؟ خێرە؟ ملیان بشکێنن و بڕۆن گەشتەێی خۆیان بکەن…هاتنەوەیان پوشێك ناهێنێ. ئەرێ ئێوە مەڕی عەجولی واتان بینیوە؟

ئیمشەو شوێنەکەی لەبان زەوی گۆڕی بۆ ژێر زەوی،
جیاوازییەکەشیان هێندە زۆر نیە…ڕۆژگارەکانی لە جیهانێکی
نامۆ و پڕ ژان و تەنهایی، خاڵی لە سۆز و دڵنەوایی و
بایەخدان بەسەر برد…18 ساڵ لە دراوسێتیمان بە قەت نیوەی
ئەم نووسینە لەگەل یەکتر قسەمان نەکرد.
ئەوەتا ئێستا ئەو ڕێی و ئاگای لە دنیا نەماوە و منیش گەرچی
لەگەلی برادەریم نەبوو یان بۆ جارێك پێکەوە چایەکمان
نەخواردەوە، خەوم لێبڕاوەو بیر لە ژیانی غەریب و تایبەتی
ئەو دەکەمەوە: بەتەنیا ژیا و بەتەنیا ملی ڕێگای گرتەبەر و
ڕۆی،
ماڵئاوا و یادی بەخێر.
سەلام عەبدوڵڵا

بیرەوەرییەکانی فەقێیەکی گومڕا-69.. شەماڵ بارەوانی

بەشی(٦٩)

وا حیساب کە ئەو خەڵکە هەموو بزنن

یەکەم وتارم لە بادینان و لە دێی(دەربەسان)ی بچووک بوو.
بیرمە ساڵی یەکەمی فەقێیاتیمان بوو، نزیکەی مانگێک ئاوا ڕۆیشتینە فەقێیاتی، یەکسەر ڕەمەزان هات. مەلاکان و ئیدارەی قوتابخانەی ئایینی(محەمەدییە)گوتیان بڕۆنەوە تا دوای جەژن.
کە هاتمەوە، بۆ سەردانێک ڕۆیشتمە ماڵی باپیرەم لەو دێیەی دەربەسان.
لەوێ بۆ نوێژ ڕۆیشتم بۆ مزگەوتی دێیەکە. موختاری دێ(مام ئیبراهیم زێباری)کە منی بینی، گوتی: خودێ فەقێی بچیک مە چ مەلا نینە و لازم تو خوتبەی بۆمە بدەی. گوتم بلا.
هەرچەندە لەو بڕیاری وتاردانەم زۆر دوودڵ بووم. ترسێکی زۆرم هەبوو لەوەی نەوەک نەتوانم وتارێکی بدەم.
ئاخر من تازە ڕۆیشتبوومە فەقێیاتی و پێشووتر هیچ جارێک وتارم

نەدابوو و ن□□یشتبوومە سەرمینبەر.
تازەش قسەم بە موختاردابوو و دەبوا هەر وتارەکەیان بۆ بدەم.
بەهەرحاڵ، بۆ ئامادەکردنی وتارەکە گوێم لە وتارێکی مەلا(شێرزاد عەبدولوەهاب)گرت به ناونیشانی(تەوبە) ڕێک ئەو وتارەم لەکاتی گوێگرتنەکە هەمووی لای خۆم لەسەر وەرەقەیەک نووسییەوە و دووسێ جار بە تەنها وەک بڵێیت لەسەر مینبەرم و خەڵکێکی زۆر ئامادەی وتارەکەمن، دووبارەم دەکردەوە. ئایەت و ڕیوایەت و قسەکانی مەلاشێرزادم هەمووی باش باش ئەزبەرکرد و خۆم باش بۆ وتارەکە ئامادەکرد.
ڕۆژی جومعە هات و ڕۆیشتمە مزگەوت، بەرلەوەی بڕۆمە سەرمینبەر، دڵم سەدوبیستی لێدەدا و ترسێکی بێئەندازە هەموو بوونی داگرتبووم و لە دڵی خۆم هەر قس□□م بەخۆم دەگوت و بە خۆمم دەگوت: باشە هەی فەریکەفەقێی نەزان، تۆ جارێ قول و فول لێکتری جیاناکەیتەوە، بۆچی خۆت تووشی ئ□و نابەتی وتاردانە کرد؟
بەخوا ئەوڕۆ لەبەردەم ئەو هەموو خەڵکەی ئابڕووت دەچێت و وتارەکەت پێ تەواو نابێت.
کاتی وتاردانێ هات و بەسەر مینبەرەکە کەوتم. لۆ بەلایێ خاڵۆم(زرار)هاتبوو بەردەمم و لەسەرەتای وتارەکە تا کۆتایی، دیقەتم دا، لە تۆقی سەرم تا بنی پێیەکانم هەمووی سەیردەکرد.
جا خاڵۆم چەند تەنزاوی و شێوە کۆمێدییە.
ترسی بەردەم ئەو خەڵکە هەمووی لەلایەک، هی خاڵۆشم به تەنها لەلایەک.
لە دڵی خۆم دەمگوت: بەوخوایه یەک هەڵە بکەم، خاڵۆم بە تەعلیق و شۆخییەکانی دەمکات بە فیلم.
سەرتان نەیەشێنم، بە هەزارحاڵ تا ئینەلحەمدەکەم کرد.
هەستم کرد دەم و گەرووم وشک دەبێت و چاوەکانم تاریک دادێن و سەرم دەسووڕێت.
ئای خوایە من چی بکەم؟ وەلڵاهی ئەوەی لێی دەترسام ئێستا ڕوودەدات و ئابڕووم دەچێت.
زمانم کەوتە تەتەڵە و هەردووک قاچەکانیشم وەک بی ناو ئاو دەلەرزین. چ لەرزینێک، دەتگوت سەما دەکەم. هاهاها.
دەمگوت هەر ئێستا لە هۆش خۆم دەچم و دەکەوم.
بەو مانگی ڕەمەزانەی خەریکبوو هاوارکەم و بڵێم: خێرا پەرداخێک ئاوم بۆ بێنن، خێرا کاکە من خنکام.
وتارەکەم نزیکەی نیوسەعاتی خایاند. تا دەدەقەی سەرەتا بە هەزار تکا و بەو ڕەزاڵەتی و ترس و سەما و شتە قەتاندم. دواتر هێدی هێدی ترسەکەم نەما و زاڵ بووم.

ئینجا گەرووم بووەوە و کەوتمە لاساییکردنەوەی مەلاشەرزاد و دەستم کرد بە شیەشیە و خۆگوشین و قسەی زل.
دواتر کە وتارەکە تەواوبوو و ڕۆیشتمەوە ماڵەی باپیرەم، خاڵۆم دەستی کرد بە شۆخیکردن و پێکەنین و تەعلیقلێدان و گوتی: وەلڵاهی دەمگوت ئەستا دەبوورێتەوە. کوڕە تۆ ڕەنگت لێ ڕوو نەمابوو لە ترسان.
ئەوە قاچەکانت بۆ وا دەلەرزێن؟ دەتگوت ڕەقس دەکەیت. وای پێ دەگوتم و قاقای دەکێشا.

دواتر کە ڕۆیشمەوە بۆ حوجرە، ئەوبەسەرهاتەم بۆ فەقێکان دەگێڕایەوە و هەمووان پێدەکەنین. دەمگوت: بەخوا هەر یەکەم لەحزە زەحمەتە، دواتر زۆر ئاسان دەبێت.
گەر فەقێیەک لێیپرسیبام: چۆن بتوانم خۆم کۆنترۆڵ بکەم و نەترسم لە کاتی وتاردانە؟
دەمگوت: یەک شت بکە. وا حیساب بکە ئەو خەڵکە هەمووی بزنن. ئەوکاتە هیچ ترسێکت لا نامێنێت. من هەر وادەکەم.
کە وام دەگوت، دەبوو بە قاقا.
لە دێیەکەمان، دێی(بارەوان) زۆرجار دەڕۆیشتمە چیایی و دارێکم لە شێوەی مایک لە عەرد دەچەقاند و عەلەساس ئەوە مایکی مزگەوتە و یەک دنیا خەڵکیش لەبەردەمم ئامادەن و من وا خەریکم وتاریان بۆ دەدەم.
بەو شێوازە پێڕڤەم دەکرد.
یەکەم وتار کە باسم کرد، ئاوا بە ترس و لەرزەوە دەستم پێ کرد.
دواتر لێی ڕاهاتم و ماوەی چەندین ساڵ و لەچەندین دێ و دەڤەر و شوێنی جیاوازی وەک: دەڤەری کەندیناوە، دەڤەری کەرکووک، دەڤەری خۆشناوان و بلباسان و لای شەقلاوە، دەڤەری کۆیە، دەڤەری بادینان و دهەک، لەناو سەنتەری شاری هەولێریش لە چەندین مزگەوت وتارم دا و خەڵکەکی زۆر ئامادەی مزگەوتەکە و وتارەکە دەبوون و هەر فشەشم پێ دەهات و زۆر سەرکەوتووانە وتارم دەدا.

”مــن ڕاســتیی ڕوونــاکیم لــه

تیشکدا".. ڕێزگار شێخانی

ئێوارەی 26/10/2007 ، لە کتێبخانەی کوردی لە ستۆکهۆلم، دڵشاد عەبدوڵڵا کۆمەڵێک شیعری بۆ کوردی ئەم شارە خوێندەوە. من بەم چەند دێڕەی خوارەوە، باسی شیعر و ئەزموونی ئێوم کرد.

دەکرێ تێگەیشتن و شیکردنەوەی شیعرێک، لە خوێنەرێکەوە بۆ یەکێکی تر جودا بێت و ئەم هەموو تێگەیشتن و شیکردنەوانەیش جودابن لە هی شاعیر. بۆیە ڕێگە بە خۆم دەدەم، بۆ نزیکبوونەوە لە فەزا و مێتودی نووسینی دڵشاد، لەسەر قەسیدەی "شەوەکانی ئامیتا بەدرێژایی بابل"، کە ئەمساڵ چاپی کردووە، بوەستم و زۆر بە کورتی و بە چڕی ئاماژە بە لایەنێکی گەش و باشی شیعرەکە بکەم. ئەویش گەڕانەوەیە بۆ مێژوو. مێژوویەکی زۆر کۆن. نزیکەی 600 ساڵ پێش لەدایکبوون، سەردەمی حکومڕانی "نەبوخەزنەسیری دووەم" و هێرش و پەلامارەکانی بۆ سەر سوریا، فەلەستین و میسر. لە هەمان سەردەمدا، دروستکردن و نوێکردنەوەی "بابل"، کە لەم واقیعە سەختەدا جێگەی ئەشق و جوانییش هەبوو. ئەم ئەشق و جوانییەیە، ئەمڕۆ دڵشادی شاعری، نزیکەی 2600 ساڵ بەناو کۆڵانەکانی مێژوودا گەیاندۆتە "بابل" و لەوێ لە چاوی ئەوەوە، شتە وردەکانی ئەو سەردەم دەبینین و بە دەنگی ئەویش گوێمان لە گۆرانییەکانی ئەشق دەبێت.
ئەوەندەی من بزانم و ئاگام لێی بێت، پێشتر چاوی شیعری نوێی کوردی تا ئەوێ بڕی نەکردووە.

لەم شیعرەدا دوعا و نزا هەیە بۆ "مەردۆک"ی شای خوداکانی بابل و شا "شەمش". شیعرەکە بە قەڵەمی ڕەش نووسراوە، بەڵام، لە سپێتی نێوان دێڕەکاندا شیعرێکی تر هەیە، جوولانەوە و وێنەی تیایە، چاو نایانبینێت، بەڵام هەستیان پێدەکرێ.

"من ڕاستی ڕووناکیم لە تیشکدا
بەچاوی کوێرەوە تەماشای چیم دەکەن؟
بوکی دەریام لە خەیاڵی هەر یەکیکتاندا." ل/52

من وەک خوێنەر، لەم سێ دێڕەدا وێنە و جولانەوەی جوانیان تێدا دەبینم. کە دەڵێ: "من ڕاستی ڕووناکیم لە تیشکدا" ئەمە دەربڕینێکی تەواو سوفیانەیە و "بووکی دەریا"یش یەکسەر زەینم بۆ ئەفسانەی "ئەفرۆدیت"ی خواوەندی خۆشەویستی دەبا، ئەو دەمەی "ئەفرۆدیت" وەکو بووکێکی جوان لە کەفوکوڵی دەریا لەدایک بوو.
نووسینی شیعری مێژوویی، لەبەر چەند هۆیەک کارێکی زۆر سەختە. ڕەنگە یەکێکیان ئەوە بێت، هەتا دوورتر بەرەو ئاسوی مێژوو بڕۆین،

ئەوا کەسەکان، ڕووداو و شوێنەکان زۆرتر تێکەڵی ئەفسانە دەبن و سنوورەکانیان کاڵدەبنەوە. لێرەدا تێگەیشتنی شاعیر و مێژوونووس جیادەبێتەوە. مێژوونووس سەرگەردانی ئەوەیە ڕووداوەکان، کات و شوێنەکان وەکو خۆیان بنووسێتەوە و وەسفیان بکات.، تەنانەت ئەگەر بۆی بکرێ لە ئاووهەوای ئەو سەردەمیش دەپێچێتەوە. بەڵام ئەم تێگەیشتنە، لە دنیای داهێنانی ئەدەبی و هونەریدا زۆر بایەخیان نییە. ئەوە تەنیا نووسەر و هونەرمەندانن دەتوانن لە سەفەری وا دا سەردەمێکی کۆنکریتی میژوویی، لە گۆشەیەکی ترەوە ببینن و لەگەڵ خۆیاندا بهێنێتەوە ئێستامان. سەرسام نابین، ئەگەر لە سەفەری وا دا، ببینین منارەی بابل دەجووڵێ. سەرسام نابین ئەگەر ببینین شاعیر لە باخچە هەڵواسراوەکەدا، لە بەر سێبەری دار زەیتونێک لە نێوان حامۆڕابی و نەبوخەزنەسیردا دانیشتووە و باسی هەڕەشەی ئەمڕۆی تورکیا بکەن. ئەمانە و دروستکردنی "کەس"ی تر و ڕووداوی تریش، لە دنیای ئەدەب و هونەردا جێگەیان دەبێتەوە.

لەڕاستیدا سەختیی نووسینی شیعری مێژوویی لێرەوە دەسپێدەکات. چۆن دتوانرێت لە فۆڕمێکی هونەریدا مێژوو بهێنرێتە ئێستامان، کە ڕەش و سپی نەبێت، بەڵکو ڕەنگین بێت؟

با ئەم چەند دێڕە، هەوڵدانێک بێت لە نزیکبوونەوە و تێگەیشتن لە فەزای شیعری دڵشاد عەبدوڵڵا، کە 30 ساڵ زۆترە

دەنووسێت. سی ساڵیش زۆترە لەناو کۆڕی خەباتی کوردایەتییە. لە کۆتاییەکانی سەدەی ڕابردوودا، ئەو دەمەی کە کۆمەڵگەی کوردەواری، شەڕێکی کولتووری، سیاسی و سەربازی لە دژیدا دەکرا، ئەو دەم زۆر سەخت بوو بۆ نووسەران، هاوسەنگی لە نێوان ئەدەب و سیاسەتدا ڕابگرن. رەنگە زۆر سەخت بێت نووسەرێک بدۆزیتەوە، کە شیعری بۆ ئایدیۆلۆژیا، بۆ حیزب، بۆ سەرکردە، بۆ جەنگاوەر نەنووسیبێت. ئەم ئەزموونەی خۆمان و ئەزموونی ئەدەبیی ئەورووپایش، بەتایبەتی لە نێوان هەردوو جەنگی جیهانی و شەڕی ساردیشدا، ڕاستییەکی سادەمان پێدەڵێت. ئەویش ئەوەیە: کە بۆ نووسەر زۆر سەختە هاوسەنگی لە نێوان ئەدەب و سیاسەتدا ڕابگرێت و ماڵی شیعر وێران نەکات.

بەڵام، لە ئەزموونی نووسەرایەتی دڵشاد دا ئەوەمان بۆ ڕوون و ئاشکرایە کە ئەو، ئەو هاوسەنگییەی ڕاگرتووە و ماڵی شیعری ئاوەدان کردووە.

لەگەڵ ئەوەشدا، رەنگە ئەوە زۆر گرنگ نەبێت، کە شاعیر چ کارەیە و لەکوێ و چۆن دەژی، ئەوەی کەگرنگە ئەوەیە کە چی بەرهەمدێنێت. چونکە لە ئاکامدا، هەر بەرهەمەکان دەمێننەوە و لە ئەوانەوە دەگەڕێینەوە بۆ شاعیر و سەردەمەکەی.

من ئەزموونی دڵشاد وا دەبینم، کە بە زمانی ناخ دەدوێت. ئێمە

گوێمان لێیەتی، زمانێکی چەند هێمن و لەسەرخۆیە‌، وەک کە خۆیشی کەسێکی هێمن و لەسەرخۆیە. گوێمان لێیە بەم زمانە هێمنەی ناخ، باسی ئەو شتە وردانە و ئەو جووڵانەوانە بکات، کە ئێمە هەندێجار دەیانبینین و هەستیان پێدەکەین، بەڵام ناتوانین باسیان بکەین.

١٠/٢٦/ ٢٠٠٧ ستۆکھۆلم

مەرگ گۆرانیی دۆزەخە.. بەختیار محەمەد

مەرگ سێبەری مانگی ڕوخسارەکانە
مەرگ گۆرانییەکە لە دۆزەخ
ژیان حەقیقەتێکە
لەناو زبڵخانەکان و
لەناو شوێنەوارە ونبووەکان
هەموومان بەشێکین
لە جنسی قەلەڕەشکە و
بەشێکیشین لە جنسی کۆتری سپی.
خواش دەرەقەتی مەرگ نایێ
ئەو دەسەڵاتێکە لە ئەزەڵەوە
جەستە دەمرێ
ڕۆح دەچێتە ناو باخچەی وشەکان
ئازادی چەند جوانە،
کە بەسەر مەرگ سەردەکەوێ!
لە کوێ؟ لە دڵی جەنگاوەرێك.
لەناو گۆڕدا مەرگ هەیە
خواش هەمیشە دەچێتە ئەوێ
ئەوە ئاسمان نییە کە ماڵی خوایە،
بەڵکو گۆڕە‌ ماڵی ئەو.
مەرگ وەك چپس
ساڵەکان دەخوا.
مەرگ هەژارانی

خۆشتر دەوێ لە دەوڵەمەندان
مەسیح وای گوت.
فریشتە و مەرگ لە ئەزەلەوە دۆستن
مەسیح کە لە گۆڕدا هەستایەوە
وای گوت.
هەموو پێغەمبەرەکانیش دەڵێن:
فریشتە و مەرگ دۆستن،
نەك شەیتان و مرۆ
لە بەهەشتی خاپوورکراوی عەدەن.

بەختیار محەمەد

نان گۆڕستانی ورگە.. فەرهاد کەریم

ویژدان چۆتە ناو سەرم، ورگی مرۆڤم پڕ کردووە لە پیاسە، لە ناو ورگی مرۆڤ مەگری، گوو دەبارێ بە گریان، دەمی پڕە لە چەقۆی شەڕ، ئاشتی ئاودەست، برسی مردن و تینوە خوێن، سەری ئەشکەوت پڕلە ترس، دۆزەخ و بەهەشتی بێ چراو شەوە زەنگ چاو، لە ناو با و باوەڕ شکاوەو مردووە، دەست و پێی درێژ بووە، پێشبڕکێیەکی قۆڕە مردن،
ژیان لە ناو ورگیدا روخاوە خراپ،
ژیان لە ناو ورگیدا بریندار
لە ناو ورگیدا مردووە ژیان □□
دەستی درێژ بووە بۆ ورگی
بۆ ورگی پێی درێژ بووە
ورگی پڕ سەری بووە
سەری بۆتە ورگ
ورگی مرۆڤ لە مەیدانی جەنگ دەچێت لە گۆرستانێکی خاپور، جەنگ گۆرستانیش وێران دەکا،
ورگی مرۆڤ گۆڕی ناو گۆرستانی وێرانی دوای جەنگە،
گۆڕت لە ناو ورگتدایە چ وێرانەیەکە ورگت، لە ناو ورگت وەرە دەرێ پێش مردنت خۆت مەنێژە، دەستەکانت کورت کەوە بۆ سەر دڵت، هەنگاو

بنێ بۆ ویژدان لە ناو ورگت وەرە دەرێ، برسیبە بۆ ژیان، ناو ورگت مردنە، ورگ پەناگە نیە هەتاوی سوتانە سێبەری ژەهر، دەست بە ورگی کەس وەمەنێ بۆ وەستان، دەڕوخێ ورگ وەک مرۆڤی جەنگەکان، دەدۆڕێ ورگە مرۆڤ،

بە لای خوارەوە‌ مەڕۆ تەڕە وەک باران، بەردە ڕەق،

مردن هەر مردنە لە ئاوەدانی ورگبێ یا لە چۆڵی ژیان،

لە دەرەوەی ورگ باران تەڕی کردووم، ئازاری زۆرم کێشا تا برسی نەبم،

بۆ ئاوەدانی ورگ نووزانەوە و بچووک و سێبەر،

گوو- مان کردە هزر، هەمیشە وتوومە بارانیش ببارێ ژیان لە گوو پاک نابتەوە،

هاتوومە دەرەوە لە ورگ

نە شیعرێکی تەڕ دەنووسم

نە پێکەنین دەخەمە سەر زمانم

ڕووم لە مرۆڤە ئەو مرۆڤەی دژە ورگە

ئاوێنەیەکی ڕووتە مرۆڤی ئەمڕۆ دەستی درێژە و هەنگاوی خێرا بۆ ورگ مەرگە

لە گەڵ مەرگی خۆیدا دەڕواو پێدەکەنێ

پێکەنینی بە مردن دێ لە ناو ورگیدا دەمرێ

لە مردن ناگا پێدەکەنێ، لە پێکەنین ناگا دەمرێ

روونە ئاوێنەیە هزری ورگن، دەخواو دەڕی و دەمرێ